

# Onderzoek in de (sociaal-)juridische beroepspraktijk

Van opzet tot rapport



Noordhoff Uitgevers

**Dr. Piet Hoekman & Mr. Anke Hornstra**

1<sup>e</sup> druk



# Onderzoek in de (sociaal-)juridische beroepspraktijk

Van opzet tot rapport

**Dr. Piet Hoekman**

**Mr. Anke Hornstra**

---

Noordhoff Uitgevers Groningen / Utrecht

Ontwerp omslag: 212 Fahrenheit, Groningen

Omslagillustratie: Getty images; bewerking 212 Fahrenheit, Groningen

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:  
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB  
Groningen of via het contactformulier op [www.mijnnoordhoff.nl](http://www.mijnnoordhoff.nl).

*De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleen.*



0 / 19

© 2019 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland.

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op [www.onderwijsauteursrecht.nl](http://www.onderwijsauteursrecht.nl).

*This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.*

ISBN (ebook) 978-90-01-87912-9

ISBN 978-90-01-87911-2

NUR 820

# Woord vooraf

De praktijk van de juridische beroepsgroep is altijd in beweging. Als student in het hoger juridisch onderwijs weet je dat het recht veelvuldig aan verandering onderhevig is, wat zijn weerslag heeft op de beroepspraktijk waarin wet- en regelgeving een belangrijk kader voor de werkzaamheden vormt. Deze beroepspraktijk is omvangrijk, want in tal van organisaties, instellingen en bedrijven speelt de wet- en regelgeving een rol. Dit werkveld wil graag problemen waar het in de praktijk tegenaan loopt onderzocht hebben om oplossingen hiervoor te vinden. Het praktijkgericht juridisch onderzoek is hierop gericht. Er is sprake van een groeiende belangstelling voor onderzoek op (sociaal-)juridisch gebied.

*Onderzoek in de (sociaal-)juridische beroepspraktijk* leidt je op een praktische wijze door de stappen die nodig zijn om een goed onderzoeksvorstel te maken, het onderzoek zorgvuldig uit te voeren en weer te geven. Er zijn veel voorbeelden uit de praktijk opgenomen, waardoor het doen van praktijkgericht juridisch onderzoek heel concreet wordt.

Je kunt dit boek geheel zelfstandig gebruiken om het doen van onderzoek in de vingers te krijgen.

In het hoger onderwijs wordt sterk aandacht besteed aan het ontwikkelen van het 'onderzoekend vermogen' van de student. Het boek richt zich op een van de dimensies van dit onderzoekend vermogen: het doen van onderzoek. Op grond van onze ervaringen verwachten wij dat het boek goed aansluit bij de huidige onderzoekspraktijk van studenten in het hoger onderwijs. Niet in de laatste plaats hebben wij dat te danken aan het waardevolle commentaar van onze collega's op de tekst. Graag willen we de volgende collega's van verschillende hogescholen bedanken: Monique Beukeveld (Instituut voor Rechtenstudies, Hanzehogeschool Groningen), Fatima Bichbich (Academie Bestuur, Recht en Ruimte, Hogeschool Saxion), Herman Blom (Lector Onderzoek, NHL Stenden Leeuwarden), Otto van Diepen (Instituut voor Rechtenstudies, Hanzehogeschool Groningen), Eva Geluk (Faculteit Maatschappij & Recht, Hogeschool van Amsterdam), Anke Pietersma (HBO-Rechten, NHL Stenden Leeuwarden), Monique van Rijn (Instituut voor Rechtenstudies, Hanzehogeschool Groningen) en Liesbeth Verkuyl (Faculteit Maatschappij & Recht, Hogeschool van Amsterdam). Door hun commentaar op de concepthoofdstukken is de tekst sterk verbeterd. Uiteraard ligt de verantwoordelijkheid voor de inhoud van het boek geheel bij ons. Tot slot willen we Antje Veldstra, grafisch kunstenaar te Groningen, danken voor het genereus beschikbaar stellen van haar indrukwekkende houtdruk *I canti*.

Groningen, voorjaar 2019  
Piet Hoekman  
Anke Hornstra



# Inhoud

Studiewijzer 9

## DEEL 1

### Karakter van het praktijkgericht juridisch onderzoek 15

- 1 Praktijkgericht juridisch onderzoek 17**
  - 1.1 Wat is praktijkgericht juridisch onderzoek? 18
  - 1.2 Handelingsprobleem 19
  - 1.3 Eisen aan het verrichten van onderzoek 22
  - 1.4 Interventiecycle 24
  - 1.5 Vier onderzoekstypen 25
  - 1.6 Praktijkgericht juridisch onderzoek is geen verklarend onderzoek 27
  - 1.7 Drie onderdelen van praktijkgericht juridisch onderzoek 29
    - 1.7.1 Theorie: normen en sociaalwetenschappelijke kennis 29
    - 1.7.2 Praktijk: de feitelijke situatie 31
    - 1.7.3 Analyse 31

Samenvatting 33

### 2 Onderzoeksmodel en vooruitblik op het onderzoeksvoorstel en -rapport 35

- 2.1 Onderzoeksmodel 36
  - 2.1.1 Karakter van het onderzoeksmodel 37
  - 2.1.2 De elf stappen van het model 37
- 2.2 Onderzoeksvoorstel en -rapport 39
  - 2.2.1 Wat neem je op in het onderzoeksvoorstel? 39
  - 2.2.2 Opbouw van het onderzoeksrapport 39
  - 2.2.3 Uitleg van de onderdelen van het onderzoeksrapport 41

Samenvatting 44

## DEEL 2

### Onderzoeksvoorstel 47

- 3 Onderzoekskader 49**
  - 3.1 Opstellen van het onderzoekskader 50
  - 3.2 Informatieverzameling binnen de organisatie 51
    - 3.2.1 Aanleiding van het onderzoek 51
    - 3.2.2 Beschrijving van het handelingsprobleem 52
    - 3.2.3 Opdrachtgever 52
    - 3.2.4 Praktische relevantie 53
    - 3.2.5 Eerdere stappen van de organisatie 53
  - 3.3 Oriëntatie op gepubliceerde bronnen 54
    - 3.3.1 Wet- en regelgeving 54

- 3.3.2 Jurisprudentie 55
- 3.3.3 Vakliteratuur 55
- 3.3.4 Eerder onderzoek 56
- 3.3.5 Externe en interne informatie 57
- 3.4 Oriëntatie op onderzoeksobjecten in de praktijk 58
- 3.4.1 Bepalen van onderzoeksobjecten 58
- 3.4.2 Belangrijkste onderzoeksobjecten 59
- Samenvatting 61

## **4 Doelstelling en centrale onderzoeksvraag 63**

- 4.1 Tweeledige doelstelling 64
- 4.1.1 Afbakening, afstemming, haalbaarheid 65
- 4.1.2 Handelingsdoel 66
- 4.1.3 Kennisdoel 66
- 4.2 Centrale onderzoeksvraag 69
- 4.2.1 Formuleren van de centrale onderzoeksvraag 69
- 4.2.2 Functies van de centrale onderzoeksvraag 70
- 4.2.3 Eisen aan een goede centrale onderzoeksvraag 71
- 4.3 Kernbegrippen 72
- Samenvatting 74

## **5 Deelvragen, onderzoeksmethoden en planning 77**

- 5.1 Drie categorieën deelvragen 78
- 5.2 Hoe kom je tot goede deelvragen? 79
- 5.3 Deelvragen voor de theorie 81
- 5.4 Deelvragen voor de praktijk 82
- 5.5 Deelvragen voor de analyse 83
- 5.6 Checklist deelvragen 85
- 5.7 Onderzoeksmethoden 85
- 5.8 Planning van je onderzoek 86
- Samenvatting 87

## **DEEL 3**

### **Uitvoering van het onderzoek 89**

## **6 Theoretische kader 91**

- 6.1 Belang van het theoretische kader 92
- 6.1.1 Onderdelen van het theoretische kader 92
- 6.1.2 Twee routes naar de bronnen 93
- 6.2 Onderzoek naar wet- en regelgeving, verdragen en parlementaire stukken 95
- 6.2.1 Wet- en regelgeving en verdragen 95
- 6.2.2 Parlementaire stukken 98
- 6.3 Onderzoek naar juridische literatuur 99
- 6.4 Onderzoek naar jurisprudentie 100
- 6.4.1 Uitspraken van rechters 100
- 6.4.2 Vinden van jurisprudentie 101
- 6.5 Onderzoek naar externe en interne informatie 102
- 6.6 Onderzoek naar niet-juridische literatuur 103
- 6.7 Schrijven van het hoofdstuk Theoretisch kader in het onderzoeksrapport 105
- 6.8 Onderzoekspunten 112
- Samenvatting 115



- 7 Interview en enquête 117**
  - 7.1 Welke informatie zoek je? 118
  - 7.2 Interviewen of enquêteren? 119
    - 7.2.1 Interview 119
    - 7.2.2 Enquête 120
  - 7.3 Verschillen in structurering van vragenlijsten 120
    - 7.3.1 Volledig gestructureerd 120
    - 7.3.2 Ongestructureerd of open 123
    - 7.3.3 Half gestructureerd of half open 124
  - 7.4 Voorbereiding en opbouw van het interview 125
  - 7.5 Opstellen van goede vragen 128
  - 7.6 Verwerken van interviewverslagen 132
  - 7.7 Verwerken van enquêtegegevens 134
  - Samenvatting 137
  
- 8 Dossieronderzoek en observatie 139**
  - 8.1 Dossier- en documentenonderzoek 140
  - 8.2 Kwantitatieve inhoudsanalyse van dossiers 141
  - 8.3 Alle dossiers of een steekproef? 147
  - 8.4 Steekproefgrootte 148
  - 8.5 Kwalitatieve inhoudsanalyse van dossiers 149
  - 8.6 Observatieonderzoek 154
    - 8.6.1 Onderwerpen voor observatieonderzoek 154
    - 8.6.2 Rollen bij observatieonderzoek 155
  - 8.7 Stapsgewijze voorbereiding en uitvoering van observaties 157
  - 8.8 Voor- en nadelen van observatieonderzoek 160
  - 8.9 Schrijven van het hoofdstuk Praktijkonderzoek in het onderzoeksrapport 160
  - Samenvatting 164
  
- 9 Analyse 167**
  - 9.1 Vergelijking van de resultaten van het theoretische kader met praktijkresultaten 168
  - 9.2 Vergelijking van praktijkresultaten onderling 169
  - 9.3 Schrijven van het hoofdstuk Analyse in het onderzoeksrapport 170
  - Samenvatting 174
  
- 10 Conclusie en aanbevelingen 177**
  - 10.1 Opstellen van een conclusie 178
  - 10.2 Formuleren van aanbevelingen 178
  - 10.3 Beroepsproduct 179
  - Samenvatting 180
  
- 11 Methodologische verantwoording 183**
  - 11.1 Waarom een methodologische verantwoording? 184
  - 11.2 Verantwoording van onderzoek naar de theorie 185
    - 11.2.1 Wet- en regelgeving, verdragen en parlementaire stukken 185
    - 11.2.2 Juridische literatuur 186
    - 11.2.3 Jurisprudentie 186
    - 11.2.4 Externe en interne informatie 186
    - 11.2.5 Niet-juridische literatuur 187
  - 11.3 Verantwoording van praktijkonderzoek 187
    - 11.3.1 Onderzoeksobjecten 187
    - 11.3.2 Onderzoeksmethoden 187

- 11.3.3 Meetinstrumenten [188](#)
- 11.3.4 Verwerkingswijze van gegevens uit de praktijk [188](#)
- 11.4 Verantwoording van de analyse [188](#)
- 11.5 Kwaliteiten en beperkingen [189](#)  
[Samenvatting](#) [190](#)

**Literatuurlijst** [192](#)

**Register** [194](#)

**Over de auteurs** [198](#)

**Illustratieverantwoording** [199](#)

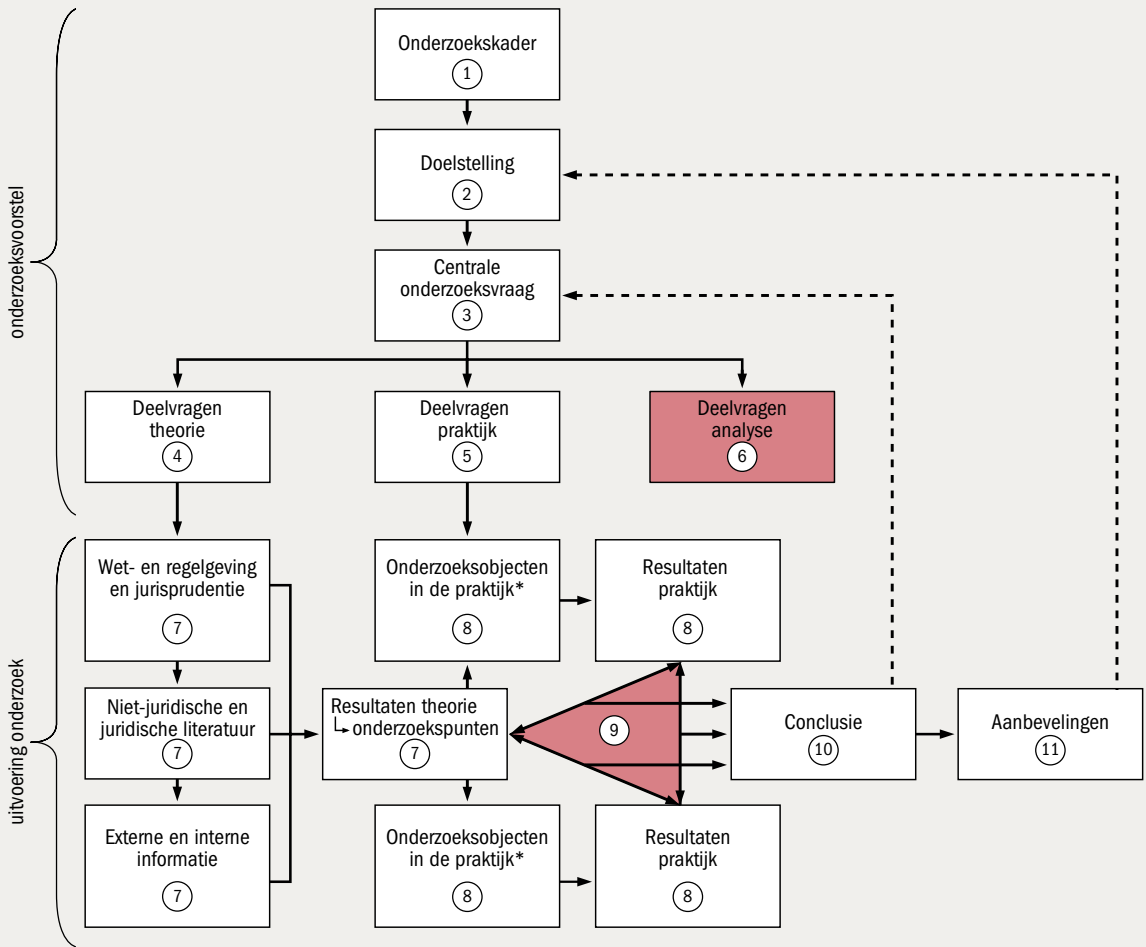
# Studiewijzer

De basis voor dit boek vormt het onderzoeksmodel voor praktijkgericht juridisch onderzoek, zoals dat in figuur 1 is opgenomen. Het onderzoeksmodel geeft de fasen van je onderzoek weer, zoals die idealiter doorlopen worden. De volgorde van de stappen is daarmee een weerspiegeling van de wijze waarop het praktijkgericht juridisch onderzoek systematisch en logisch kan worden opgezet en uitgevoerd. In deze volgorde kan het onderzoek dus het beste plaatsvinden. De volgorde ligt ook ten grondslag aan de ordening van de hoofdstukken in dit boek én aan de volgorde van de hoofdstukken in je onderzoeksrapport.

Dit boek ondersteunt je op een praktische wijze bij de stappen die nodig zijn om een goed onderzoeksvoorstel te maken, het onderzoek zorgvuldig uit te voeren en het weer te geven in een onderzoeksrapport. De voorbeelden uit de praktijk helpen je om een goed beeld te krijgen van het opzetten, uitvoeren en weergeven van je eigen onderzoek.

De elf stappen van het onderzoeksmodel praktijkgericht juridisch onderzoek houden het volgende in:

- 1 *Opstellen onderzoekskader*: dit betreft een precieze beschrijving van het handelingsprobleem in de organisatie, de gepubliceerde bronnen en de onderzoeksobjecten die in de praktijk beschikbaar zijn voor je onderzoek, alsook een korte beschrijving van de methoden van onderzoek die je gaat gebruiken. Het onderzoekskader is de weerslag van het vooronderzoek dat je verricht en de planning die je voor het uitvoeren van je onderzoek en het vastleggen van de resultaten hebt gemaakt. Hoofdstuk 3 bespreekt het onderzoekskader.
- 2 *Formuleren doelstelling*: het doel wordt afgeleid uit het onderzoekskader en omvat een beschrijving van zowel de bijdrage die je met je onderzoek levert aan de opdrachtgever om het probleem te verhelderen dan wel op te lossen, als het doel dat je als onderzoeker nastreeft. Je beschrijft welke kennis en inzichten je wilt verwerven over je onderwerp (het handelingsprobleem) op basis van gepubliceerde bronnen en de informatie afkomstig van de onderzoeksobjecten in de praktijk. De doelstelling heeft dus een tweeledig karakter en wordt besproken in hoofdstuk 4.
- 3 *Formuleren centrale onderzoeksvraag*: uit de doelstelling leid je de centrale onderzoeksvraag af, die sturend is voor je onderzoeksactiviteiten. De centrale onderzoeksvraag is de formulering van de hoofdvraag waarop je door middel van onderzoek antwoord wil geven ter verheldering en/of oplossing van het handelingsprobleem. Deze hoofdvraag wordt daarna uitgesplitst in drie categorieën deelvragen. Het opstellen van een centrale onderzoeksvraag komt ook in hoofdstuk 4 aan de orde.



\*Meer dan twee onderzoeksonderwerpen in de praktijk is mogelijk.

11 stappen:

- ① opstellen onderzoekskader
- ② formuleren doelstelling
- ③ formuleren centrale onderzoeksvraag
- ④ formuleren deelvragen theorie
- ⑤ formuleren deelvragen praktijk
- ⑥ formuleren deelvragen analyse
- ⑦ uitvoeren onderzoek theorie
- ⑧ uitvoeren onderzoek praktijk
- ⑨ uitvoeren analyse
- ⑩ opstellen conclusie
- ⑪ formuleren aanbevelingen

FIGUUR 1 Het onderzoeksmodel voor praktijkgericht juridisch onderzoek

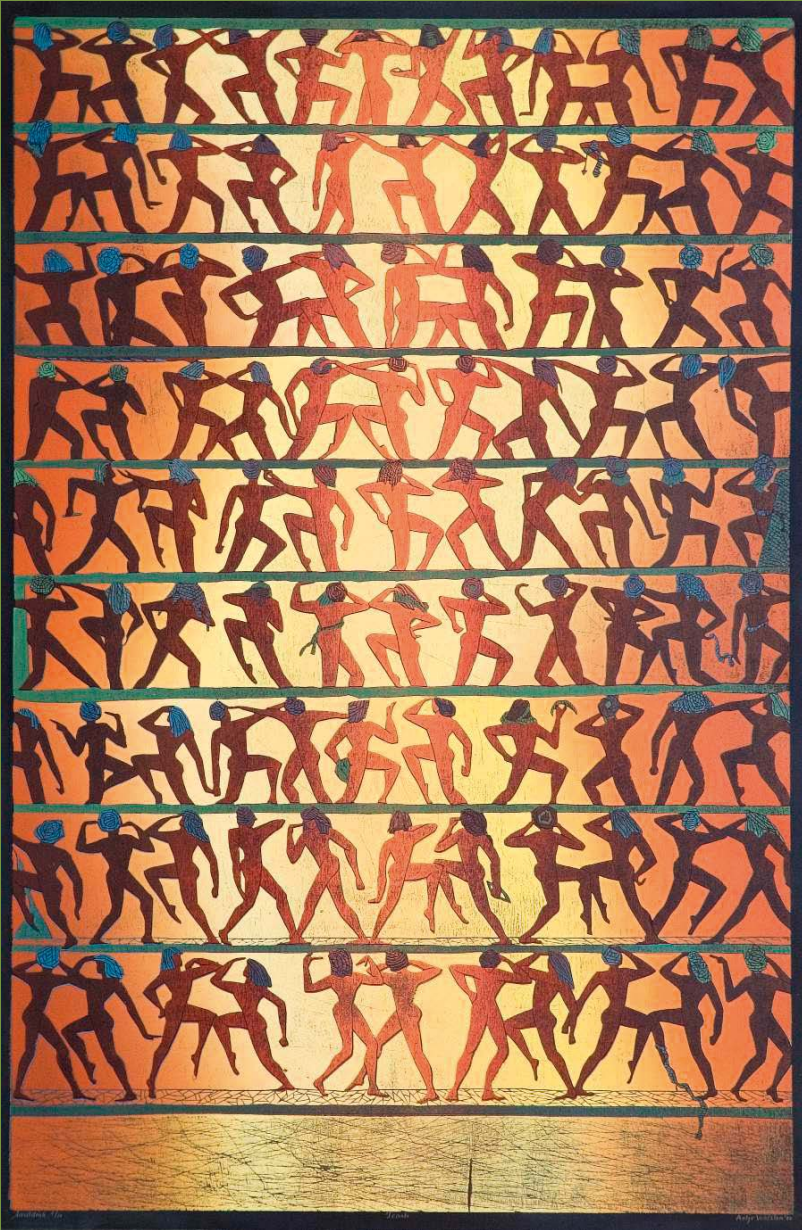
- 4 *Formuleren deelvragen voor de theorie*: uit de centrale onderzoeksvraag leid je één of meer deelvragen voor de theorie af. In die deelvragen vraag je je af wat de wet- en regelgeving, jurisprudentie, juridische en niet-juridische literatuur en externe of interne informatie aangeven over het onderwerp / het handelingsprobleem. In hoofdstuk 5 komen deze deelvragen aan de orde.
- 5 *Formuleren deelvragen voor de praktijk*: uit de centrale onderzoeksvraag leid je ook één of meer deelvragen af over de feitelijke praktijk van de organisatie, die beantwoord moeten worden op basis van onderzoek naar de bronnen in de praktijk. Hieraan wordt ook in hoofdstuk 5 aandacht besteed.  
Met deze deelvragen zoek je informatie over bijvoorbeeld de feitelijke werkwijze in de praktijk of de ervaringen en opvattingen van de medewerkers.
- 6 *Formuleren deelvragen voor de analyse*: het betreft hier een tweetal vragen om de resultaten van je praktijkonderzoek te vergelijken met het theoretische kader en om de resultaten van de verschillende praktijkdeelvragen onderling te vergelijken. Hoofdstuk 5 geeft uitleg over wat we met deze deelvragen bedoelen.
- 7 *Uitvoeren onderzoek naar de theorie*: het zoeken naar antwoord(en) op de theoretische deelvraag of -vragen via bestudering van wet- en regelgeving, literatuuronderzoek, jurisprudentieonderzoek en documentenonderzoek wordt besproken in hoofdstuk 6. In het theoretische kader (veelal hoofdstuk 3 van je onderzoeksrapport) beantwoord je de theoretische deelvragen.
- 8 *Uitvoeren onderzoek naar de praktijk*: dit deel van het onderzoek is gericht op het verkrijgen van informatie via de onderzoeksobjecten in de praktijk door middel van interviews, enquête, inhoudsanalyse of observatie. In hoofdstuk 7 en 8 wordt hier nader op ingegaan. De praktijkresultaten worden in het onderzoeksrapport vaak opgenomen als hoofdstuk 4 'Resultaten praktijkonderzoek'.
- 9 *Uitvoeren analyse*: hierbij gaat het om het maken van de vergelijkingen tussen de resultaten uit het theoretisch onderzoek en de resultaten uit het praktijkonderzoek, alsmede tussen de praktijkresultaten van het onderzoek bij verschillende onderzoeksobjecten onderling. Hoofdstuk 9 laat zien hoe je de analyse kan uitvoeren. Dit deel van het onderzoek leidt tot het hoofdstuk 'Analyse', vaak hoofdstuk 5 in je onderzoeksrapport.
- 10 *Opstellen conclusie*: als antwoord op je centrale onderzoeksvraag geef je een kernachtige samenvatting van de analyse. Hoe een conclusie op te stellen komt aan bod in hoofdstuk 10. In je onderzoeksrapport zal hoofdstuk 6 de conclusie bevatten.
- 11 *Formuleren aanbevelingen*: dit betreft realistische suggesties of adviezen voor de opdrachtgever die aansluiten bij de conclusie om bij te dragen aan de doelstelling van het onderzoek. Deze worden eveneens besproken in hoofdstuk 10. In je onderzoeksrapport komen de aanbevelingen vaak terug in hoofdstuk 7.

Tabel 1 geeft een overzicht van de hoofdstukken in dit boek waarin de elf stappen van het onderzoeksmodel worden besproken. Ook zie je welke plaats deze stappen in je eigen onderzoeksrapport idealiter krijgen.

**TABEL 1** De elf stappen van het onderzoeksmodel in dit boek en in je onderzoeksrapport

	Waar in <i>Onderzoek in de (sociaal-)juridische beroepspraktijk</i> ?	Waar komt dit terug in je eigen onderzoeksrapport? (idealerweise)
<b>KARAKTER PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK</b>	<b>DEEL 1</b>	
Praktijkgericht juridisch onderzoek en onderzoeksmodel	Hoofdstuk 1 en 2	
<b>ONDERZOEKSVOORSTEL</b>	<b>DEEL 2</b>	
Stap 1: opstellen onderzoekskader	Hoofdstuk 3	Inleiding (aangepaste vorm)
Stap 2: formuleren doelstelling	Hoofdstuk 4	Inleiding
Stap 3: formuleren centrale onderzoeksvraag	Hoofdstuk 4	Inleiding
Stap 4: formuleren deelvragen theorie	Hoofdstuk 5	Inleiding
Stap 5: formuleren deelvragen praktijk	Hoofdstuk 5	Inleiding
Stap 6: formuleren deelvragen analyse	Hoofdstuk 5	Inleiding
<b>UITVOERING ONDERZOEK</b>	<b>DEEL 3</b>	
Stap 7: uitvoeren onderzoek theorie	Hoofdstuk 6	Hoofdstuk 3
Stap 8: uitvoeren onderzoek praktijk	Hoofdstuk 7 en 8	Hoofdstuk 4
Stap 9: uitvoeren analyse	Hoofdstuk 9	Hoofdstuk 5
Stap 10: opstellen conclusie	Hoofdstuk 10	Hoofdstuk 6
Stap 11: formuleren aanbevelingen	Hoofdstuk 10	Hoofdstuk 7
Methodologische verantwoording	Hoofdstuk 11	Hoofdstuk 2





Antje Veldstra, *I canti* (2000)

De houtdruk laat de uitgesproken vrije geest van het Etruskische volk zien. Vrijheid en onafhankelijkheid vormen de grondslag voor het doen van onderzoek. Saamhorigheid en gelijkheid tussen man en vrouw is kenmerkend voor deze beschaving. Gelijke behandeling geldt ook nu als norm in het recht en in de sociaal-juridische beroepspraktijk.



# DEEL 1

# Karakter van het praktijkgericht juridisch onderzoek

- 1 **Praktijkgericht juridisch onderzoek 17**
- 2 **Onderzoeksmodel en vooruitblik op het  
onderzoeksvoorstel en -rapport 35**

Praktijkgericht juridisch onderzoek levert een bijdrage aan de oplossing van een vraagstuk in de beroepspraktijk. Hoofdstuk 1 legt uit dat praktijkgericht juridisch onderzoek bestaat uit onderzoek naar de toepasselijke theorie en de feitelijke praktijk, waarna wordt geanalyseerd in hoeverre beide op elkaar zijn afgestemd. Dit resulteert in inzichten en leidt tot aanbevelingen voor de organisatie van de opdrachtgever van het onderzoek over de wijze waarop het vraagstuk kan worden aangepakt. Hoofdstuk 2 is een korte vooruitblik op het maken van het onderzoeksvoorstel en het -rapport. Aan beide ligt het onderzoeksmodel voor praktijkgericht juridisch onderzoek ten grondslag.



# 1

## Praktijkgericht juridisch onderzoek

- 1.1 Wat is praktijkgericht juridisch onderzoek?
- 1.2 Handelingsprobleem
- 1.3 Eisen aan het verrichten van onderzoek
- 1.4 Interventiecycclus
- 1.5 Vier onderzoekstypen
- 1.6 Praktijkgericht juridisch onderzoek is geen verklarend onderzoek
- 1.7 Drie onderdelen van praktijkgericht juridisch onderzoek
  - 1.7.1 Theorie: normen en sociaalwetenschappelijke kennis
  - 1.7.2 Praktijk: de feitelijke situatie
  - 1.7.3 Analyse
- Samenvatting

Als je werkzaam bent in het (sociaal-)juridische werkveld wordt van je verwacht dat je een professionele bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de praktijk. Door onderzoek te doen naar vraagstukken die spelen in de praktijk, kun je bijdragen aan de ontwikkeling en innovatie van de (sociaal-)juridische beroepspraktijk. Het ontwikkelen van je onderzoekend vermogen helpt je om op een gedegen manier vraagstukken in de praktijk te analyseren om vervolgens tot concrete aanbevelingen voor die praktijk te komen. Dit hoofdstuk gaat in op de kenmerken van het praktijkgericht juridisch onderzoek.

## 1.1 Wat is praktijkgericht juridisch onderzoek?

Deze paragraaf schetst kort het karakter van praktijkgericht juridisch onderzoek. In zijn algemeenheid is praktijkgericht onderzoek erop gericht antwoorden te zoeken op vragen die afkomstig zijn van opdrachtgevers uit een beroepspraktijk. Praktijkgericht onderzoek heeft als doel om op basis van onderzoeksresultaten vragen die betrekking hebben op de praktijk van opdrachtgevers te beantwoorden. Deze praktische relevantie is bepalend voor de onderzoeksvraag of -vragen waarop jij als onderzoeker antwoord probeert te geven.

### Praktische relevantie

### Organisatie

De vragen zijn meestal afkomstig van organisaties. Het begrip organisatie wordt hier overigens zeer ruim opgevat. Het kan gaan om bedrijven, overheidsinstanties, instellingen, verenigingen, maar ook om belangengroepen, vrijwilligersorganisaties, wijkraden, burgers die zich aaneengesloten hebben, coöperaties, afdelingen of diensten van grote organisaties. Het betreft allemaal organisaties die deel uitmaken van een beroepspraktijk waarin wet- en regelgeving een belangrijke rol speelt. Praktijkgericht onderzoek heeft overigens niet als doel theorieën te toetsen of algemeen geldende wetenschappelijke kennis te ontwikkelen, zoals fundamenteel onderzoek op het gebied van de natuur- en sociale wetenschappen of rechtswetenschappen.<sup>1</sup> Dit wordt ook wel zuiver wetenschappelijk onderzoek genoemd.

### Praktijkgericht juridisch onderzoek

Een algemene omschrijving van praktijkgericht juridisch onderzoek is dat dit onderzoek op een verantwoorde wijze antwoorden zoekt op complexe vragen die afkomstig zijn van opdrachtgevers uit een beroepspraktijk. Hiervoor heeft de onderzoeker kennis en vaardigheden nodig op juridisch gebied en op het gebied van onderzoeksmethoden en -technieken. Bij praktijkgerichte juridische onderzoeken kan tevens een beroep worden gedaan op de sociale wetenschappen om het onderwerp ook vanuit die invalshoek te onderzoeken.

De te onderzoeken vraagstukken uit de beroepspraktijk moeten zich lenen voor het toepassen van juridische kennis en vaardigheden. Zo leent een tevredenheidsonderzoek onder klanten van een advocatenkantoor zich niet voor dit soort onderzoek. Wettelijke vereisten voor tevredenheid of toetsing van tevredenheid zijn er immers niet. Het merendeel van de praktijkgerichte juridische onderzoeken richt zich op organisaties en bedrijven waarin wet- en regelgeving een belangrijke rol speelt in de werkzaamheden. Je kunt hierbij denken aan gemeentelijke diensten, kredietbanken, re-integratiebedrijven, de belastingdienst, advocatenkantoren, juridische adviesbureaus, rechtsbijstandsverzekeraars, sociale wijkteams, vakbonden, werkgeversorganisaties, notariskantoren, zorginstellingen, schuldhulpverleningsorganisaties, incassobureaus, deurwaarderskantoren, beschermingsbewindvoerders, Wsnp-bewindvoerders (Wet schuldsanering natuurlijke personen), woningbouwcorporaties, de politie, de reclassering enzovoort. Deze zijn alle sterk gebonden aan wet- en regelgeving. Maar ook bedrijven uit het midden- en kleinbedrijf (mkb) of bijvoorbeeld coöperaties op het gebied van zorg of energie hebben tal van vragen waarvoor praktijkgericht juridisch onderzoek wordt ingezet.

1 M. IJzermans, 'Lessen geleerd. Onderwerp, object, doel en theoretisch kader van rechtswetenschappelijk onderzoek', *LaM* 2015, afl. 12, p. 1–23.

## 1.2 Handelingsprobleem

Bij een praktijkgericht juridisch onderzoek zijn de vraagstukken waar je onderzoek naar doet te omschrijven als handelingsproblemen (zie voorbeeld 1.1).

Een handelingsprobleem is een complex vraagstuk in de beroepspraktijk waarvan in de organisatie niet duidelijk is hoe gehandeld moet worden om het op te lossen.<sup>2</sup>

**Handelingsprobleem**

### VOORBEELD 1.1

## Handelingsprobleem in werkprocessen

Wanneer een bewindvoerder onderzoek nodig vindt naar de vraag in hoeverre het werkproces op het kantoor moet worden aangepast, omdat nieuwe wetgeving van kracht is geworden, dan start het onderzoek met een verkenning van het probleem. Je zult globaal in kaart brengen in hoeverre de nieuwe wetgeving afwijkt van de oude wetgeving. Vervolgens kijk je of de geconstateerde verschillen tussen de oude en nieuwe wetgeving betrekking hebben op de beschreven werkprocessen die je wilt gaan onderzoeken. Eventueel leg je deze verschillen in de wetgeving al kort voor aan iemand van de organisatie die zich bezighoudt met de werkprocessen. Dit betekent dus dat je enig vooronderzoek moet verrichten. Wanneer blijkt dat de verschillen in wet- en regelgeving betrekking hebben op de werkprocessen, dan heb je het handelingsprobleem gesignaleerd. Dit vooronderzoek en het gesignaleerde handelingsprobleem neem je op in je onderzoeksvorstel.

In voorbeeld 1.1 bestaat een deel van je onderzoek uit verkenning van het probleem. Verkenning is vaak een deel van je vooronderzoek. Hoe groot de verkenning is, hangt bijvoorbeeld af van de informatie die je van je opdrachtgever aangereikt krijgt. In sommige gevallen is al duidelijk wat het handelingsprobleem precies inhoudt, doordat er bijvoorbeeld al enige oriënterende interviews door een teamleider zijn gehouden. Of doordat er door de medewerkers reeds een cursus is gevolgd over de nieuwe wet- en regelgeving, zodat al duidelijk is dat het werkproces moet worden aangepast, maar nog niet precies op welke punten.

**Verkenning**

Handelingsproblemen zijn niet direct zijn op te lossen. Daarvoor is onderzoek naar theorie en praktijk nodig dat moet leiden tot kennis en inzicht in het handelingsprobleem van de organisatie. Het gaat hier niet om één concrete (juridische) casus waar een oplossing voor moet komen, maar om een meer omvattend vraagstuk dat in de organisatie speelt. Op grond van de onderzoeksresultaten kan de organisatie besluiten nemen over het oplossen van het probleem (voorbeeld 1.2).

2 P. Verschuren en H. Doorewaard, *Het ontwerpen van een onderzoek*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers, 2015.

---

**VOORBEELD 1.2**

## Handelingsprobleem in werkprocessen (vervolg)

Wanneer uit je vooronderzoek is gebleken dat de verschillen in wet- en regelgeving betrekking hebben op de werkprocessen, betekent dit dat je het handelingsprobleem hebt gesignaleerd. De vraag van de opdrachtgever kan dan als volgt luiden: welke handelingen zijn nodig om de werkprocessen van de medewerkers af te stemmen op de vereisten van de nieuwe wetgeving? In een notendop ziet het onderzoek er als volgt uit:

- Je start met de bestudering van de wet- en regelgeving en richt je op de verschillen tussen de oude en de nieuwe wet- en regelgeving. Je maakt daarbij gebruik van vakliteratuur en, indien mogelijk, van jurisprudentie. Je weet nu wat de vereisten zijn van de nieuwe wetgeving.
  - Vervolgens onderzoek je in de praktijk waaruit de werkprocessen feitelijk bestaan.
  - Daarna analyseer je in hoeverre de huidige werkprocessen afwijken van de vereisten van de nieuwe wetgeving. De conclusie van je onderzoek maakt duidelijk welke verschillen er zijn.
  - Tot slot doe je aanbevelingen over welke veranderingen in de praktijk nodig zijn om aan de nieuwe wetgeving te voldoen.
- 

**Normen**

In zijn algemeenheid zoek je bij praktijkgericht juridisch onderzoek antwoorden op onderzoeksvragen afkomstig van opdrachtgevers uit de beroepspraktijk, waarbij normen voor de praktijk worden afgeleid uit de wet- en regelgeving en juridische vakliteratuur, jurisprudentie, richtlijnen van brancheorganisaties en eventueel beleid. Vervolgens wordt de praktijk van de opdrachtgevende organisatie onderzocht. Daarna volgt een vergelijking tussen de vereiste of wenselijke normen en de werkelijke situatie c.q. feitelijke praktijk, oftewel: welke overeenkomsten en verschillen zijn er tussen wat gewenst of vereist is en de bestaande praktijk? Naast de juridische bronnen is het vaak wenselijk breder te kijken. Zo kun je op basis van met name sociaalwetenschappelijke publicaties kennis en inzicht krijgen over bijvoorbeeld de gevolgen van beleid in de praktijk voor cliënten. Daarmee wordt het handelingsprobleem niet alleen juridisch benaderd. Het geheel van regels en de eventuele niet-juridische inzichten vormen het 'theoretische kader', dat als hoofdstuk deel uitmaakt van je onderzoeksrapport.

**Feitelijke praktijk**
**Praktische relevantie**

Door middel van het doen van onderzoek naar een *handelingsprobleem* wordt kennis en inzicht gegeven dat voor de betreffende organisatie praktisch relevant en nieuw is. Als het goed is, krijgt de opdrachtgever op basis van de conclusie van je onderzoek nieuwe inzichten in mogelijke oplossingen van het probleem dat hij heeft voorgelegd. Hiermee is de bruikbaarheid of het nut van het onderzoek voor de opdrachtgever gegeven, want de kennis en inzichten of aanbevelingen die je kan geven op basis van je onderzoek, kunnen leiden tot structurele verbeteringen van de bestaande praktijk. Het is overigens niet de onderzoeker die beslist of aanpassingen daadwerkelijk worden doorgevoerd. Jouw rol als onderzoeker is om kennis en inzicht te geven. Wat de opdrachtgever er vervolgens mee wil doen, is in de eerste plaats zijn verantwoordelijkheid.

**Bruikbaarheid onderzoek**

Het komt overigens voor dat je verdergaat dan alleen het doen van aanbevelingen. Dit is het geval wanneer je als onderzoeker ook een beroepsproduct maakt waarin de aanbevelingen uit het onderzoeksrapport zijn verwerkt. Een beroepsproduct is bijvoorbeeld een beleidsnotitie, (voorlichtings)film, infographic, implementatieplan, protocol, vernieuwd werkproces, bijscholings-traject voor medewerkers, checklist of handreiking voor de praktijk, digitaal naslagwerk voor de uitvoering, brochure of belangwekkende aanpassing van de website van de organisatie voor cliënten. Je kunt het onderzoeksrapport (met de aanbevelingen) dat je maakt beschouwen als een adviesrapport, dat daarmee ook een beroepsproduct is. De eisen waaraan het onderzoeksrapport moet voldoen, worden door de opleiding gesteld. De eisen waaraan een beroepsproduct, niet zijnde het onderzoeksrapport met aanbevelingen, moet voldoen, worden veelal bepaald door de opdrachtgever.

Beroepsproduct

Het komt erop neer dat praktijkgericht juridisch onderzoek altijd begint met een handelingsprobleem in de (sociaal-)juridische beroepspraktijk. De organisatie wil weten hoe te handelen om de praktijk te verbeteren of aan te passen. Een kant-en-klare onderzoeksvraag ligt er in de praktijk lang niet altijd. Het handelingsprobleem moet worden vertaald in een onderzoekbare vraag. Je moet als onderzoeker in gesprek met de opdrachtgever voor wie je het onderzoek gaat uitvoeren om het handelingsprobleem van de organisatie te 'vertalen' in een centrale onderzoeksvraag. Het vertalen houdt in dat je eerst het handelingsprobleem zo goed mogelijk in kaart brengt, beschrijft en afbakt. Vervolgens beschrijf je welke juridische en niet-juridische kennis je wilt verwerven om inzicht te geven in dit probleem. Dit heb je ook nodig om tot het formuleren van de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen van je onderzoek over te kunnen gaan. Ter verduidelijking volgt hier voorbeeld 1.3.

Handelingsprobleem

Kennis

### VOORBEELD 1.3

## Onderzoek beleid en handhaving arbeidsverplichting voor bijstandsgerechtigden

De aanleiding voor het onderzoek in opdracht van de afdeling Werk van een gemeentelijke sociale dienst, is dat de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft geconstateerd dat een groot deel van de gemeenten terughoudend is in het handhaven van de arbeidsverplichting voor bijstandsgerechtigden. Bovendien blijkt dat gemeenten verschillend omgaan met het opleggen van een maatregel, zoals het verlagen van de bijstand, als niet is voldaan aan de arbeidsverplichting die in artikel 9 van de Participatiewet is vastgelegd. De betreffende gemeentelijke afdeling Werk heeft eveneens herhaaldelijk geconstateerd dat de werkconsulenten op zeer verschillende wijze handhaven en zich weinig bewust lijken van het geformuleerde beleid over de handhaving van de arbeidsverplichting. Een deel van hen vindt het lastig of bezwaarlijk om sancties op te leggen. Het hoofd van de afdeling wil daarom onderzoek laten doen om op basis van de conclusies en aanbevelingen de handhaving van de arbeidsverplichting en het beleid hierover te verbeteren. Hoe ziet een dergelijk onderzoek eruit?

De centrale onderzoeksvraag waarop het onderzoek antwoord moet geven, luidt als volgt:

'Op welke wijze dient de gemeentelijke afdeling Werk de handhaving van de naleving van de arbeidsverplichtingen van bijstandsgerechtigden en het gemeentelijk beleid hierover aan te passen, zodat die beide afgestemd zijn op de richtlijnen van de Participatiewet inzake de handhaving en op elkaar?'

---

Voor het onderzoek uit voorbeeld 1.3 is het nodig dat je de vereisten voor de arbeidsverplichting van bijstandsgerechtigden haalt uit de Participatiewet. Daarnaast ga je op zoek naar vakliteratuur, waaronder ook onderzoeksrapporten waarin de belangrijkste knelpunten in de handhavingstaak van de gemeenten naar voren komen. Met behulp van die kennis kun je de handhaving in de praktijk van de betrokken sociale dienst onderzoeken door bijvoorbeeld dossiers te raadplegen en interviews met de werkconsulenten van de afdeling te houden. Het interview bevat dan vragen over het al dan niet toekennen van sancties, maar ook over de knelpunten die de consulenten ervaren bij de handhavingstaak. Tevens ga je het gemeentelijke beleid onderzoeken.

Wanneer dit alles is gebeurd, vergelijk je de wettelijke vereisten met de uitvoeringspraktijk en met het beleid. Door deze vergelijking zie je verschillen en overeenkomsten tussen wat vereist is aan de ene kant en de concrete uitvoering in de praktijk en het beleid aan de andere kant. Tevens vergelijk je het beleid met de uitvoerings-/handhavingspraktijk. Al deze vergelijkingen voer je uit in het analysedeel van je onderzoek om vervolgens conclusies te kunnen trekken. Het kan zijn dat de knelpunten en eventuele bezwaren van de werkconsulenten aanpassing van het gemeentelijk beleid vergen. Daarnaast is het mogelijk om tot aanbevelingen te komen voor het verbeteren van de uitvoering van de handhavingstaak.

Vergelijking  
in analyse

### **1.3 Eisen aan het verrichten van onderzoek**

Praktijkgericht  
onderzoek

Praktijkgericht onderzoek beoogt op zorgvuldige wijze antwoorden te vinden op onderzoeksvragen over handelingsproblemen die voortkomen uit de beroepspraktijk met de bedoeling bij te dragen aan het inzichtelijk maken of oplossen van deze problemen. De resultaten van het onderzoek moeten daarom toepasbaar zijn voor de organisatie (de opdrachtgever) in de beroepspraktijk. Onderzoek kan zo een bijdrage leveren aan de innovatie van de beroepspraktijk. Wanneer je praktijkgericht onderzoek op een verantwoorde wijze wilt uitvoeren zodat het daadwerkelijk tot goede verbeteringen kan leiden in de praktijk, moeten je onderzoeksactiviteiten voldoen aan een aantal eisen, die aan het verrichten van wetenschappelijk onderzoek in zijn algemeenheid worden gesteld. Deze eisen worden hierna besproken als kenmerken van zorgvuldig uitgevoerde onderzoeksactiviteiten:

- 1 objectief en onafhankelijk
- 2 nauwkeurig en systematisch
- 3 transparant en controleerbaar
- 4 beperkte reikwijdte



*Ad 1 Objectief en onafhankelijk*

Objectiviteit betekent dat je je baseert op feiten en je niet laat leiden door persoonlijke meningen, oordelen, wensen of belangen van betrokkenen, zoals de opdrachtgever van het onderzoek. De objectief waarneembare werkelijkheid, ook wel de empirie genoemd, over je onderwerp moet zo goed mogelijk voor het voetlicht komen. Je onderzoek mag dus niet subjectief gekleurd worden, ook al leidt het onderzoek niet tot een uitkomst waarop je had gehoopt.

Empirie

1

Dit betekent dat je het onderzoek onafhankelijk moet kunnen uitvoeren. Wanneer de opdrachtgever je onderzoek wil gebruiken om veranderingen in de organisatie door te voeren, mag dit niet de resultaten van je onderzoek beïnvloeden. Deze moeten los van belangen tot stand kunnen komen, waarbij je als onderzoeker openstaat voor alle mogelijke uitkomsten van je onderzoek.

*Ad 2 Nauwkeurig en systematisch*

Onderzoek vereist nauwkeurigheid in het maken van de opzet, de uitvoering en de rapportage. Je baseert je op gedegen bronnen en analyseert deze zorgvuldig en je bent precies in de formulering van de bevindingen. Daarbij ga je systematisch te werk door stapsgewijs het onderzoek op te zetten, uit te voeren en af te ronden. Het volgen van de stappen van het onderzoeksmodel (zie hoofdstuk 2) van praktijkgericht juridisch onderzoek helpt je daarbij.

Precisie

De precisie en systematiek zorgen ervoor dat de resultaten goed onderbouwd kunnen worden en dat je kan vertrouwen op de resultaten van je onderzoek.

*Ad 3 Transparant en controleerbaar*

Als onderzoeker leg je zo goed mogelijk vast hoe je te werk bent gegaan, welke bronnen je hebt gebruikt, hoe je je gegevens hebt verzameld en op welke wijze je conclusies hebt getrokken. Je legt daarom in je onderzoeksrapport verantwoording af over de keuzes die je tijdens je onderzoek hebt gemaakt. Het is de bedoeling dat je open bent over je werkwijze, die daarmee controleerbaar wordt. Daarbij hoort dat je integer te werk gaat, dus de *anonimiteit* van bijvoorbeeld geïnterviewden garandeert. Respondenten moeten erop kunnen vertrouwen dat de onderzoeksresultaten niet terugvertaald kunnen worden naar individuen die hebben deelgenomen aan het onderzoek.

Verantwoording

De transparantie zorgt ervoor dat het door jou gevolgde onderzoeksproces inzichtelijk is voor anderen, zoals de opdrachtgever, maar ook voor andere onderzoekers die zich in hetzelfde onderwerp willen verdiepen. De transparantie maakt het mogelijk verschillende onderzoeken met elkaar te vergelijken of eerder onderzoek te herhalen, bijvoorbeeld om te onderzoeken of de feiten na verloop van tijd zijn veranderd. Maar de transparantie heeft ook een controlerende functie: is dit onderzoek wel op de juiste wijze uitgevoerd? Zijn de resultaten betrouwbaar, waardoor je de aanbevelingen die op basis van dit onderzoek zijn gedaan kan opvolgen?

Controlerende functie

*Ad 4 Beperkte reikwijdte*

De reikwijdte van het praktijkgericht onderzoek naar een handelingsprobleem beperkt zich in eerste instantie tot de organisatie waarvoor het onderzoek is verricht. Door je onderzoek geef je inzicht in het vraagstuk dat de opdrachtgever heeft aangedragen. Op grond van de onderzoeksresultaten

**Niet generaliseren**

krijgt de opdrachtgever zicht op de problematiek en doe je aanbevelingen die toepasbaar zijn in de organisatie van de opdrachtgever. Je onderzoek heeft dus alleen betrekking op de organisatie waarvoor je het onderzoek hebt uitgevoerd en niet op andere organisaties of op het gehele werkveld. De resultaten van je onderzoek kun je niet zomaar generaliseren. Van algemeen geldende kennis is dus geen sprake. Dat neemt niet weg dat de resultaten ook relevant kunnen zijn voor vergelijkbare organisaties. Het is daarom van belang dat resultaten van onderzoek gedeeld worden, want hiermee kan de reikwijdte van je onderzoek worden vergroot.

**Valorisatie**

Organisaties en hun handelingsproblemen veranderen, al was het alleen al omdat de aanbevelingen uit het onderzoek worden overgenomen. Daarmee is de houdbaarheid en de *praktische relevantie* van de onderzoeksresultaten beperkt.<sup>3</sup>

Wanneer ervoor wordt gezorgd dat het resultaat van het onderzoek daadwerkelijk in de praktijk wordt gebruikt, wordt dat proces wel omschreven als valorisatie. Valorisatie van resultaten van onderzoek betekent dat die in de praktijk worden benut. Naarmate de resultaten meer in de beroepspraktijk worden toegepast, krijgt het onderzoek meer maatschappelijke waarde.

## 1.4 Interventiecyclus

Praktijkgericht juridisch onderzoek wil bijdragen aan verbeteringen in de beroepspraktijk van de opdrachtgever. Dat is ook de reden waarom opdrachtgevers het onderzoek laten doen. Om te achterhalen wat de opdrachtgever beoogt met het onderzoek, dus het doel van de opdrachtgever, kun je de interventiecyclus gebruiken. Het doel geeft immers duidelijkheid over de verwachtingen van de opdrachtgever. Het geeft aan waarop je aanbevelingen gericht moeten zijn. De interventiecyclus is een goed hulpmiddel om vast te kunnen stellen voor welke fase van probleemoplossend handelen de opdrachtgever het onderzoeksresultaat zou willen gebruiken.

**Interventiecyclus**

De interventiecyclus kent vier opeenvolgende interventies: vier concrete stappen van probleemoplossend handelen in de organisatie die kunnen worden doorlopen wanneer er sprake is van een handelingsprobleem.

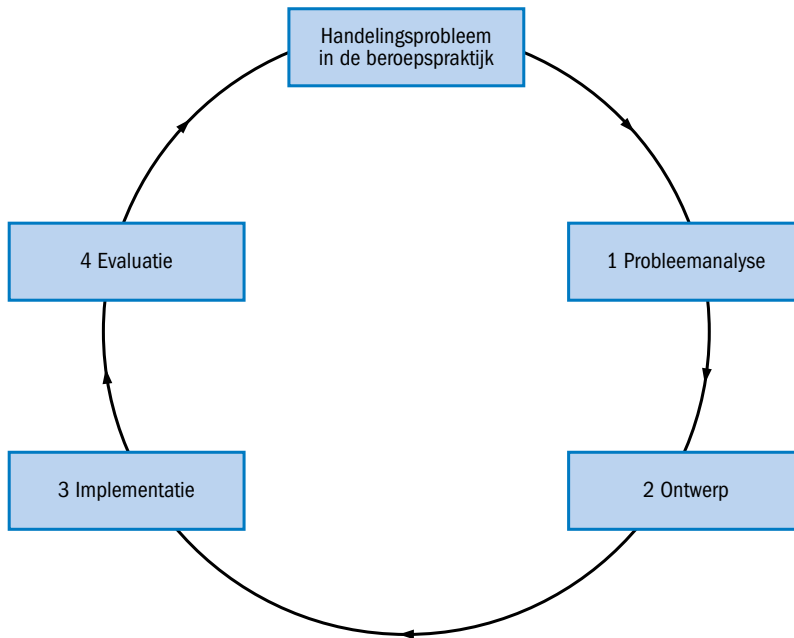
**Probleemoplossing**

Deze interventies zijn dus stappen of fasen in het probleemoplossend handelen binnen een organisatie (zie figuur 1.1). De interventiecyclus vertrekt altijd vanuit een handelingsprobleem waar de opdrachtgever in de beroepspraktijk tegenaan loopt. De stappen of fasen zijn:

- 1 Probleemanalyse
- 2 Ontwerp
- 3 Implementatie
- 4 Evaluatie

<sup>3</sup> F. Simon, 'Het duivelse dilemma van praktijkgericht onderzoek', *Onderwijsinnovatie*, juni 2016, p. 26–29.

FIGUUR 1.1 Interventiecycclus



De fasen van de interventiecycclus zijn *geen* fasen in je onderzoek, maar verschillende opeenvolgende vormen van handelen in een organisatie – interventies geheten – om problemen tot een oplossing te brengen. Om te kunnen bepalen bij welke fase je onderzoek in de interventiecycclus past, moet je weten wat de opdrachtgever wil bereiken met je onderzoek. Dit is vooral van belang om de verwachtingen tussen de opdrachtgever en jou als onderzoeker goed op elkaar af te stemmen. Het maakt immers nogal wat uit of je opdrachtgever bijvoorbeeld een analyse van het werkproces wil of een ontwerp van een nieuwe website of een nieuwe conceptovereenkomst. De interventiecycclus heb je nodig om je onderzoekstype te bepalen.

Interventies

## 1.5 Vier onderzoekstypen

Gekoppeld aan de vier fasen van de interventiecycclus kun je vier onderzoekstypen onderscheiden:

- 1 probleemanalytisch onderzoek
- 2 ontwerpgericht onderzoek
- 3 implementatieonderzoek
- 4 evaluatieonderzoek

Een onderzoekstype geeft weer op welke fase van de interventiecycclus het doel van het onderzoek betrekking heeft.

Onderzoekstype

### Ad 1 Probleemanalytisch onderzoek

Probleemanalytisch onderzoek zie je terug in het praktijkgericht juridisch onderzoek waarin onderzoek wordt gedaan naar de afstemming tussen het

vereiste of gewenste theoretische kader en de praktijk. Er wordt onderzocht in hoeverre de praktijk, waarbinnen het handelingsprobleem speelt, afwijkt van de vereiste en wenselijke normen en andere theoretische inzichten, om vervolgens met aanbevelingen te komen die kunnen bijdragen aan verbetering van de afstemming. De aanbevelingen zijn bedoeld om aan te geven welke aanpassingen in de praktijk nodig zijn om het handelingsprobleem op te lossen, waarbij de praktijk op het theoretische kader wordt afgestemd. Alle praktijkgerichte juridische onderzoeken zijn probleemanalytisch van aard. Soms zal een praktijkgericht juridisch onderzoek worden uitgebreid met het ontwerpen van een extra *beroepsproduct*, namelijk als er naast het onderzoeksrapport met aanbevelingen nog een beroepsproduct wordt gemaakt. Een deel van de hbo-opleidingen vraagt dit van de studenten.<sup>4</sup> Of er al dan niet een extra beroepsproduct wordt gemaakt, is ook afhankelijk van de wensen van de opdrachtgever. Als de opdrachtgever naast een onderzoeksrapport met aanbevelingen bijvoorbeeld wil dat je een protocol schrijft of een website ontwerpt, dan doe je naast probleemanalytisch onderzoek ook ontwerpgericht onderzoek.

#### *Ad 2 Ontwerpgericht onderzoek*

Het ontwerpgerichte onderzoek bouwt voort op de resultaten en aanbevelingen van het probleemanalytische onderzoek, zoals die door jou als onderzoeker worden weergegeven in een onderzoeksrapport. Dit onderzoeksrapport is een beroepsproduct. Daarnaast kan het, meestal op verzoek van de opdrachtgever, wenselijk zijn om nog een ander, concreet beroepsproduct te ontwikkelen c.q. ontwerpen. Is dit het geval, dan is het onderzoek probleemanalytisch van aard én ontwerpgericht. Het probleemanalytisch onderzoek levert dan input voor het ontwerpgericht onderzoek. Want op basis van de aanbevelingen die voortkomen uit het probleemanalytisch onderzoek weet je waarschijnlijk waaraan het beroepsproduct/ontwerp moet voldoen. Nu zul je je nog meer verdiepen in de wijze waarop het beroepsproduct concreet gemaakt moet worden. Het ontwerp of herontwerp dient rekening te houden met de aanbevelingen van het probleemanalytisch onderzoek en zal afgestemd moeten worden op de specifieke eisen vanuit de organisatie waarvoor het wordt gemaakt. Het ontwerpgerichte onderzoek vooronderstelt daarom dat een probleemanalytisch onderzoek is uitgevoerd, dat een vervolg krijgt in onderzoek naar specifieke eisen voor het ontwerp of herontwerp van een beroepsproduct. Probleemanalyse en ontwerp maken zo deel uit van hetzelfde onderzoek. Is dit het geval, dan is het onderzoek probleemanalytisch én ontwerpgericht van aard.

#### *Ad 3 Implementatieonderzoek*

Implementatieonderzoek analyseert het verloop van de invoering van bijvoorbeeld een beroepsproduct in de organisatie dat ontwikkeld is naar aanleiding van het ontwerpgerichte onderzoek. Op grond van het implementatieonderzoek worden mogelijk aanbevelingen gedaan om het implementatieproces aan te passen of bij te sturen. Het implementatieonderzoek zal niet afzonderlijk worden besproken, want dit ligt meer op het terrein van organisatieonderzoek dan op het (sociaal-)juridische gebied.

4 S.H.A. Bollinger, J. van Loon, F. Bichbich en P.H. Hoekman, *Benchmark "Onderzoekend vermogen in SJD opleidingen"*. Hanzehogeschool Groningen, Saxion Deventer, Hogeschool Utrecht. LOO, Utrecht, februari 2017.

#### Ad 4 Evaluatieonderzoek

Evaluatieonderzoek richt zich op de vraag in hoeverre door de invoering van bijvoorbeeld een beroepsproduct het eerder geanalyseerde handelingsprobleem is opgelost. Dit onderzoek omvat een effectmeting, die heel lastig is uit te voeren. Het vaststellen van een causale relatie tussen bijvoorbeeld de invoering van een nieuw beroepsproduct en de praktische effecten op het handelingsprobleem, stuit op problemen. Er kunnen talloze oorzaken zijn van het verdwijnen van een probleem in de organisatie. Via een praktijkgericht juridisch onderzoek kun je wel, in plaats van een effectmeting uit te voeren, op een andere manier evaluatieonderzoek doen waardoor de opdrachtgever toch informatie krijgt. Er kan namelijk na verloop van tijd een nieuw probleemanalytisch onderzoek worden gedaan. De resultaten daarvan kunnen worden vergeleken met het onderzoek dat eerder is gedaan naar hetzelfde handelingsprobleem. Op grond van zo'n vergelijking kan mogelijk geconcludeerd worden dat de situatie is veranderd en het handelingsprobleem is verminderd of opgelost. De exacte oorzaken van de verandering blijven dan buiten beschouwing.

Het kan overigens voorkomen dat er intussen nieuwe wet- en regelgeving of jurisprudentie is gekomen, waardoor het theoretische kader moet worden aangepast. Het evaluatieonderzoek is hier dus niet een eigen afzonderlijk te bespreken onderzoekstype, maar heeft dezelfde werkwijze als het probleemanalytische onderzoek. Mocht een opdrachtgever om een evaluatie van bijvoorbeeld een geïmplementeerd beroepsproduct vragen, dan kun je aangeven dat jij wél een probleemanalytisch onderzoek met daarin een evaluatie kan uitvoeren. Je kunt voor de opdrachtgever onderzoeken op welke punten de huidige praktijk voldoet aan (gewijzigde) wet- en regelgeving en aan de doelen die gesteld zijn bij de eerdere implementatie.

In het vervolg van dit boek staat dus het probleemanalytisch onderzoek centraal waarbij een ontwerpgericht deel aan de orde kan zijn. Het uitvoeren van een probleemanalytisch onderzoek leidt tot een onderzoeksrapport met aanbevelingen. Dit onderzoeksrapport is een adviesrapport en daarmee een beroepsproduct. Daarnaast kan het wenselijk zijn om nog een ander, concreet beroepsproduct te ontwikkelen c.q. te ontwerpen. Dan is sprake van een probleemanalytisch onderzoek aangevuld met een ontwerpgericht deel. In sommige gevallen zal het probleemanalytische onderzoek ingezet worden om een geïmplementeerd product te evalueren.

Effectmeting

Nieuw probleem-  
analytisch  
onderzoek

1

## 1.6 Praktijkgericht juridisch onderzoek is geen verklarend onderzoek

Probleemanalytisch onderzoek moet niet verward worden met verklarend onderzoek. Het verklarend onderzoek is gericht op het zoeken naar bewijzen voor oorzakelijke verbanden van het handelingsprobleem dat de opdrachtgever voorlegt. Wanneer er bijvoorbeeld onderzoek gedaan wordt naar de vraag waarom er weinig gebruikgemaakt wordt van een gemeentelijke voorziening door mensen met hoge schulden, dan is de onderzoeker in dit geval op zoek naar verklarende factoren.

Het gaat hier om hier om *causale verbanden* of oorzaak-gevolgrelaties, die niet eenvoudig zijn te traceren. Tal van factoren kunnen van invloed zijn, zoals een gebrek aan kennis over de voorzieningen, schaamte om er gebruik

Verklarend  
onderzoekOorzaak-  
gevolgrelaties

van te maken en ontbreken van voorlichting hierover, maar ook problemen op verschillende leefgebieden waardoor de klant er niet toekomt een voorziening aan te vragen. Daarbij is ook de vraag in hoeverre het niet-gebruik van de voorzieningen optreedt als één of meer van de gevonden oorzaken ontbreken. Beantwoording van deze vraag ligt meer op het terrein van theoretisch onderbouwd sociaalwetenschappelijk onderzoek, dan op het gebied van het praktijkgericht juridisch onderzoek.

Het praktijkgericht juridisch onderzoek wil bijdragen aan oplossingen van het handelingsprobleem in de beroepspraktijk en is er niet op gericht om alle oorzaken voor bijvoorbeeld het niet-gebruik van gemeentelijke voorzieningen van mensen met schulden volledig en precies in beeld te brengen. Dit vraagt om theoretische onderbouwing en om empirisch onderzoek onder een groot aantal respondenten. Daarbij is het ook nodig om met een statistische onderbouwing van de resultaten te komen. Met behulp van de statistiek zou je bijvoorbeeld de invloed van afzonderlijke oorzaken kunnen weergeven in relatie tot andere verklarende factoren.

Praktijkgericht onderzoek is niet gericht op het zoeken naar dergelijke wetenschappelijke verklaringen of algemeen geldende verbanden tussen handelingsproblemen en achterliggende oorzaken. Een handelingsprobleem in de praktijk heeft vrijwel altijd meerdere oorzaken. In een praktijkgericht juridisch onderzoek kunnen wel mogelijke oorzaken en verklaringen die uit gepubliceerde bronnen bekend zijn in het theoretische kader worden beschreven. Ook kunnen in het hoofdstuk met praktijkresultaten wel motieven voor het niet volgen van bijvoorbeeld een werkinstructie zoals deze blijken uit de interviews met medewerkers worden beschreven. Maar je kunt dan *niet* zeggen: 'Dit is de oorzaak van het probleem.' De motieven spelen ongetwijfeld een rol, maar er zullen veel meer factoren van invloed zijn op het al dan niet volgen van een werkinstructie. De opdrachtgevers van het praktijkgericht juridisch onderzoek vragen overigens ook niet vaak om een verklarend onderzoek. In het juridische werkveld zijn de opdrachtgevers veel meer geïnteresseerd in een analyse van het probleem waar ze tegenaan lopen door onderzoek te laten doen naar de verschillen tussen bijvoorbeeld de wet- en regelgeving, jurisprudentie en branchevoorschriften aan de ene kant en het concrete organisatiebeleid en de uitvoering door de medewerkers in de praktijk aan de andere kant. Dit alles met het oog op het verbeteren van de afstemming tussen wat vereist of gewenst is en de praktijk. Hierdoor kan de beroepspraktijk worden verbeterd (voorbeeld 1.4).

---

#### VOORBEELD 1.4

### Beschrijving is geen verklaring bij dossieronderzoek

Wanneer je knelpunten op het gebied van de dossiervorming bij een groot juridisch adviesbureau hebt beschreven op basis van interviews met de medewerkers, dan is het van belang dat de resultaten van de interviews, gebaseerd op opvattingen en ervaringen van de medewerkers, niet eenvoudigweg als een verklaring van de problemen met de dossiervorming worden gepresenteerd. Tal van oorzaken waar je misschien geen onderzoek naar hebt gedaan, kunnen eraan ten grondslag liggen. Zo zou het een rol kunnen spelen dat niet alle medewerkers op dezelfde wijze zijn geïnstrueerd op het gebied van de dossiervorming. Zijn er ervaren en onervaren medewerkers? Zijn de dossiers vergelijkbaar? Vormen de klanten uit de dossiers

een homogene groep? Hechten alle medewerkers evenveel belang aan goede dossiers? De beschrijving van de ervaren knelpunten op basis van interviews levert overigens wel degelijk iets op voor de opdrachtgever. De opdrachtgever krijgt informatie over de wijze waarop de medewerkers het probleem met de dossiers ervaren en dat biedt mogelijkheden hier aandacht aan te schenken. Verbeteringen in de praktijk zouden op basis van de aanbevelingen van de onderzoeker in gang gezet kunnen worden.

## 1.7 Drie onderdelen van praktijkgericht juridisch onderzoek

Praktijkgericht juridisch onderzoek valt onder het type probleemanalytisch onderzoek. De onderzoeker analyseert in hoeverre de praktijk voldoet aan het vereiste of gewenste theoretische kader om daarna met aanbevelingen te komen, gericht op verbetering van de afstemming van de praktijk op het theoretische kader. Karakteristiek voor het praktijkgericht juridisch onderzoek is dat je inzicht wil geven in mogelijkheden om een handelingsprobleem op te lossen door onderzoek te doen naar bestaande juridische en niet-juridische kennis over het handelingsprobleem en naar de feitelijke praktijk, om vervolgens beide met elkaar te vergelijken. Er wordt daarom onderscheid gemaakt tussen een *theoretisch kader*, waarin in ieder geval de geldende normen zijn omschreven en een *praktijkdeel* waarin de feitelijke situatie c.q. uitvoering in de praktijk is weergegeven. Wanneer de afstemming tussen beide componenten te wensen overlaat, wordt de organisatie aanbevolen zich aan te passen aan de gestelde normen.

Probleemanalytisch onderzoek

Onderzoek waarin de mate van afstemming tussen norm (theorie) en praktijk wordt onderzocht, valt onder de zogeheten *gap-analysis*. De kern daarvan is dat wordt onderzocht of er verschil bestaat tussen wat wenselijk of vereist is volgens de theorie aan de ene kant en de feitelijke praktijk aan de andere kant. Het betreft onderzoek naar de 'gap', het gat, de kloof ofwel de afstand tussen norm en praktijk. Als er sprake is van discrepantie tussen de feitelijke en de wenselijke c.q. vereiste situatie, dan zijn de aanbevelingen erop gericht om praktijk beter af te stemmen op de norm.

Afstemming normen en praktijk

Gap-analysis

Praktijkgericht juridisch onderzoek heeft een standaardwerkwijze om het handelingsprobleem inzichtelijk te maken en om te achterhalen waarin de praktijk verschilt van de theorie. Veranderingen in de praktijk moeten vervolgens bijdragen aan het oplossen van het handelingsprobleem. Om dit onderzoek te kunnen uitvoeren, kun je drie onderdelen met bijbehorende onderzoeksactiviteiten onderscheiden:

Standaardwerkwijze

- 1 theorie: normen en sociaalwetenschappelijke kennis
- 2 praktijk: de feitelijke situatie
- 3 analyse

### 1.7.1 Theorie: normen en sociaalwetenschappelijke kennis

Het theoretische kader is de weergave van het onderzoek dat je doet naar de theorie. Zo onderzoek je aan welke normen de werkzaamheden in de praktijk moeten voldoen. De voorgeschreven *normen* of wenselijke normen waaraan de praktijk zich moet of zou moeten houden, vind je in gepubliceerde bronnen. De gepubliceerde juridische bronnen bestaan uit de

Theoretische kader

Juridische bronnen

toepasselijke wet- en regelgeving, verdragen, parlementaire stukken, vakliteratuur, jurisprudentie en bijvoorbeeld richtlijnen van overkoepelende organisaties, zoals brancheorganisaties. Deze kennis leidt ertoe dat duidelijk wordt wat het juridische kader is voor het oplossen van het handelingsprobleem dat je onderzoekt. De genoemde bronnen zijn normatief van aard. Ze geven immers aan hoe de werkzaamheden 'behoren' te worden uitgevoerd. Met andere woorden, deze 'normeren' het handelen van de medewerkers in de beroepspraktijk. Daarnaast is het mogelijk dat op basis van met name sociaalwetenschappelijke bronnen kennis en inzicht wordt verkregen over bijvoorbeeld de gevolgen van toepassing van bepaalde normen voor cliënten in de praktijk.<sup>5</sup> Het kan gaan over de verschillende benaderingswijzen van cliënten of over de verschillende communicatiemiddelen van medewerkers. Daarmee wordt het handelingsprobleem niet alleen juridisch, maar ook op basis van niet-juridische publicaties onderzocht.

Het praktijkgericht juridisch onderzoek richt zich uiteraard niet op het beoordelen van de wet- en regelgeving zelf, zoals rechtswetenschappelijk onderzoek dat doet.<sup>6</sup> De door rechtswetenschappelijk onderzoek ontstane kennis, wordt in het praktijkgericht juridisch onderzoek als *bestaande kennis* afkomstig van gepubliceerde bronnen gebruikt om het theoretische kader op te kunnen stellen.

Je doet dus onderzoek naar de theorie om de geldende normen voor de organisatie en voor het oplossen van het handelingsprobleem op een samenvangende manier te omschrijven in het theoretische kader, dat een hoofdstuk wordt in je onderzoeksrapport. Dat theoretische kader is de weerslag van je onderzoek naar de relevante wet- en regelgeving, parlementaire stukken, juridische literatuur, eventuele jurisprudentie, niet-juridische gepubliceerde bronnen, externe documenten, zoals richtlijnen van een Rijksdienst of een Europees orgaan (voorbeeld 1.5).

Sociaalwetenschappelijke bronnen

Normen

Gepubliceerde bronnen

#### VOORBEELD 1.5

### Onderzoek naar intern organisatiebeleid

Een vraag die betrekking heeft op de normen is bijvoorbeeld of het (interne) organisatiebeleid van de organisatie wel overeenstemt met de (nieuwe) wetgeving of dat dit beleid moet worden bijgesteld. De wetgeving vormt dan de toetssteen voor het organisatiebeleid. Mogelijk blijkt dat het organisatiebeleid is verouderd. Je vergelijkt dan oude en nieuwe wetgeving om de verschillen in kaart te brengen. Deze verschillen zijn van groot belang, omdat je wilt weten in hoeverre het organisatiebeleid in de praktijk moet worden afgestemd op de nieuwe wetgeving. Is het organisatiebeleid niet in overeenstemming met de onderliggende (nieuwe) wetgeving, dan zal je in het onderzoeksrapport de organisatie aanbevelen het organisatiebeleid

5 H. Grootelaar en K. van den Bos, 'Denken + meten = weten', *Ars Aequi*, november 2015, p. 858–860.

6 C.E. Smith, W. Geelhoed, M.J. Dubelaar, B.P. ter Haar, J. van Rijn van Alkemade, K. van Willigenburg, E. van der Deijl, 'Criteria voor goed rechtswetenschappelijk onderzoek: De omgekeerde route', *NJB* 2008, afl. 12, p. 685–690; G. van Dijck, M. Snel, Th. van Golen, *Methoden van rechtswetenschappelijk onderzoek*, Den Haag: Boom Juridisch 2018.



aan te passen. Wanneer je als vervolgstap op de aanbevelingen zelf het nieuwe organisatiebeleid opstelt, dan maak je dus nog een beroepsproduct voor de opdrachtgever.

---

In voorbeeld 1.5 maakt het organisatiebeleid onderdeel uit van het *praktijkdeel* van het onderzoek. Dit is het geval omdat de organisatie om aanbevelingen voor aanpassingen van het organisatiebeleid vraagt. Het is echter ook mogelijk dat je in het *theoretische kader* de interne documenten, die dus afkomstig zijn van de organisatie zelf, zoals beleid, opneemt. Dit doe je wanneer de opdrachtgever aangeeft dat hij graag suggesties voor verbeteringen wil ontvangen voor het aanpassen van bijvoorbeeld alleen de uitvoering van een werkproces, maar dat dit binnen de kaders van het opgestelde beleid moet plaatsvinden. Het organisatiebeleid staat dan niet ter discussie, maar geldt als bestaande norm waar de uitvoering op afgestemd moet zijn.

### 1.7.2 Praktijk: de feitelijke situatie

Het praktijkdeel houdt in dat je onderzoek doet naar de feitelijke situatie dan wel de concrete uitvoering in de praktijk. De resultaten daarvan geef je weer in een hoofdstuk van je onderzoeksrapport. Dit praktijkonderzoek is bijvoorbeeld gericht op de wijze waarop de uitvoering van de werkzaamheden in de praktijk plaatsvindt. Knelpunten in de praktijk, die er mede toe leiden dat de praktijk afwijkt van het theoretische kader, kunnen door praktijkonderzoek in kaart worden gebracht. Bijvoorbeeld via interviews met de medewerkers of via het analyseren van dossiers kan duidelijk worden waar knelpunten liggen, die samenhangen met het probleem waar de organisatie mee worstelt. De resultaten daarvan geef je weer in een hoofdstuk over de praktijkresultaten in je onderzoeksrapport. Het praktijkdeel is gebaseerd op empirisch onderzoek naar onderzoeksobjecten in de praktijk, waarvoor sociaalwetenschappelijke onderzoeksmethoden worden toegepast om de feiten te achterhalen. Onderzoeksobjecten in de praktijk zijn de 'eenheden' van onderzoek. Het gaat om personen, zoals de medewerkers, managers, cliënten of partners van de organisatie. Onderzoeksobjecten zijn bijvoorbeeld ook dossiers, beschreven werkprocessen, beleidsdocumenten of convenanten. De term onderzoeksobjecten wordt ook wel gebruikt voor grotere eenheden zoals afdelingen van een organisatie als die afdelingen met elkaar worden vergeleken.

Praktijkdeel

Empirisch  
onderzoek

Onderzoeks-  
objecten

### 1.7.3 Analyse

In de analyse beschrijf je de mogelijke verschillen en overeenkomsten tussen de praktijk van een organisatie en het theoretische kader en de eventuele verschillen tussen de praktijkresultaten onderling. Je analyseert in hoeverre het theoretische kader en de praktijk op elkaar zijn afgestemd. Ook kijk je of er verschillen en overeenkomsten zijn tussen de verschillende praktijkresultaten onderling. Als er verschillen zijn, levert dat informatie op over de vraag welke aanpassingen in de praktijk nodig zijn.

Verschillen en  
overeenkomsten

Voorbeeld 1.6 laat een onderzoeksvraag zien waarbij de drie onderdelen van praktijkgericht juridisch onderzoek duidelijk van toepassing zijn.

---

**VOORBEELD 1.6**

## Onderzoek bij een gemeente

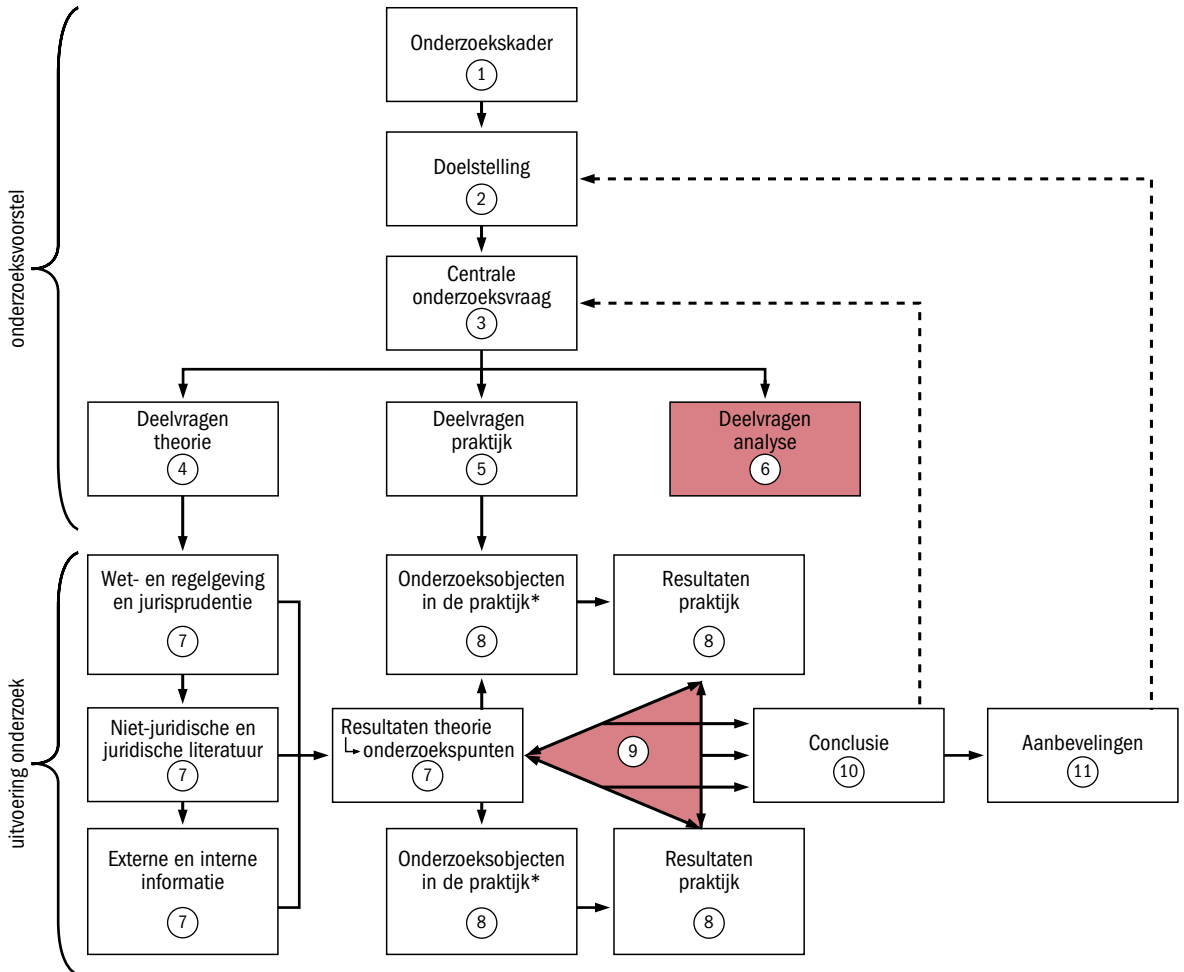
Wanneer een gemeente vraagt om verduidelijking van de wet- en regelgeving voor de concrete uitvoering in de praktijk, is de gemeente op zoek naar heldere richtlijnen, 'normen', voor de werkzaamheden van de medewerkers. Bijvoorbeeld luidt een onderzoeksvraag: 'In hoeverre is de wijze waarop de "kostendelersnorm" concreet wordt toegepast op de berekening van de bijstand van bijstandsgerechtigden door de afdeling Sociale Zaken van een gemeente in overeenstemming met de wijze waarop volgens de Participatiewet deze "kostendelersnorm" moet worden toegepast?'

Als je deze vraag moet beantwoorden, analyseer je de toepasselijke wetsartikelen uit de Participatiewet om daaruit normen af te leiden voor de berekening van de bijstandsuitkering. Dit alles is louter bureauonderzoek ten behoeve van het opstellen van het theoretische kader. Na het opstellen van dit kader onderzoek je de feitelijke praktijk, bijvoorbeeld aan de hand van dossiers waar de berekeningen van de kostendelersnorm onderdeel van uitmaken. Een vergelijking tussen het theoretische kader voor de berekening en de feitelijke berekening in de praktijk van deze gemeente kan tot inzichten leiden waarmee de uitvoering in de praktijk kan worden verbeterd. Daarnaast kunnen bijvoorbeeld de dossierbehandelaars ook geïnterviewd worden over de toepassing van de kostendelersnorm.

---

# Samenvatting

- ▶ Het specifieke karakter van praktijkgericht juridisch onderzoek houdt in dat dit onderzoek op een verantwoorde wijze antwoorden zoekt op complexe vragen die afkomstig zijn van opdrachtgevers uit een beroepspraktijk. Hiervoor heeft de onderzoeker kennis en vaardigheden nodig op juridisch gebied en op het gebied van onderzoeksmethoden en -technieken. Bij praktijkgerichte juridische onderzoeken kan tevens een beroep worden gedaan op de sociale wetenschappen om het onderwerp ook vanuit die invalshoek te onderzoeken.
- ▶ Bij een praktijkgericht juridisch onderzoek zijn de vraagstukken waar je onderzoek naar doet te omschrijven als handelingsproblemen.
- ▶ Een handelingsprobleem is een complex vraagstuk in de beroepspraktijk waarvan niet duidelijk is hoe in de organisatie gehandeld moet worden om het op te lossen.
- ▶ De eisen waaraan je onderzoek moet voldoen zijn de volgende:
  - objectief en onafhankelijk
  - nauwkeurig en systematisch
  - transparant en controleerbaar
  - beperkte reikwijdte
- ▶ Het doel dat de opdrachtgever wil behalen door het laten uitvoeren van het onderzoek, kan door jou als onderzoeker worden bepaald aan de hand van de zogeheten interventiecyclus.
- ▶ Het praktijkgericht juridisch onderzoek is een probleemanalytisch onderzoek, eventueel aangevuld met een ontwerpgericht deel.
- ▶ Praktijkgericht juridisch onderzoek is geen verklarend onderzoek.
- ▶ Het praktijkgericht onderzoek omvat drie onderdelen: het onderzoek naar de theorie over het onderwerp, het praktijkonderzoek en de analyse.
- ▶ Een praktijkgericht juridisch onderzoek gaat in op de vraag in hoeverre de praktijk is afgestemd op de juridische en andersoortige normen.



\*Meer dan twee onderzoeksubjetten in de praktijk is mogelijk.

11 stappen:

- ① opstellen onderzoekskader
- ② formuleren doelstelling
- ③ formuleren centrale onderzoeksvraag
- ④ formuleren deelvragen theorie
- ⑤ formuleren deelvragen praktijk
- ⑥ formuleren deelvragen analyse
- ⑦ uitvoeren onderzoek theorie
- ⑧ uitvoeren onderzoek praktijk
- ⑨ uitvoeren analyse
- ⑩ opstellen conclusie
- ⑪ formuleren aanbevelingen

# 2

## Onderzoeksmodel en vooruitblik op het onderzoeksvoorstel en -rapport

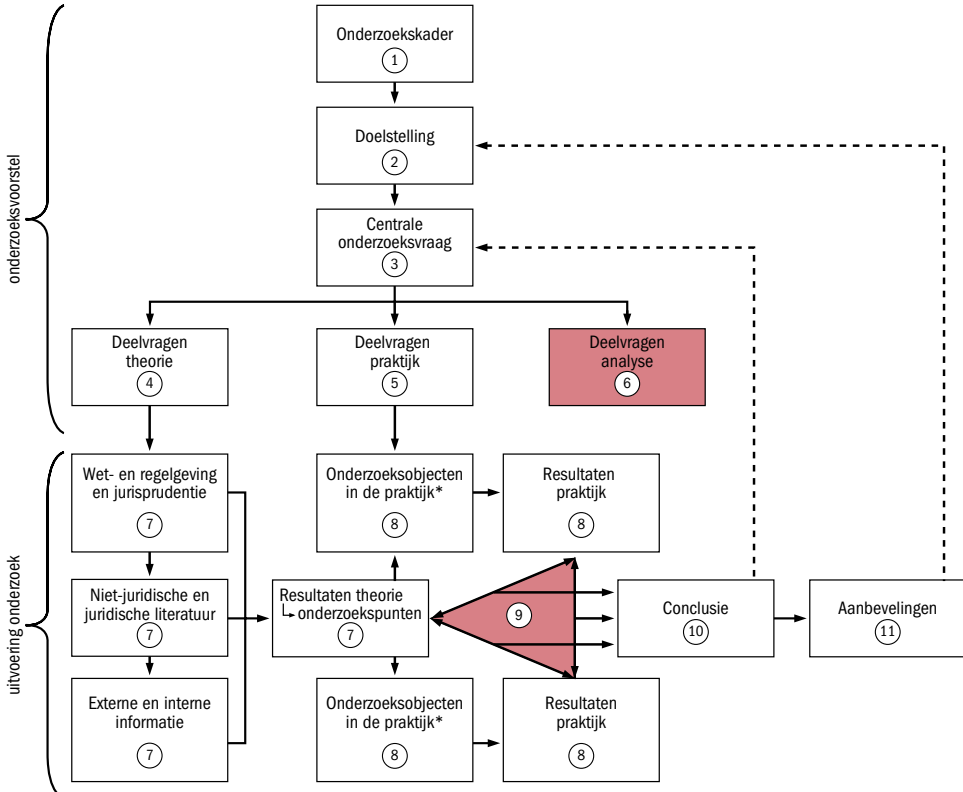
- 2.1 **Onderzoeksmodel**
    - 2.1.1 **Karakter van het onderzoeksmodel**
    - 2.1.2 **De elf stappen van het model**
  - 2.2 **Onderzoeksvoorstel en -rapport**
    - 2.2.1 **Wat neem je op in het onderzoeksvoorstel?**
    - 2.2.2 **Opbouw van het onderzoeksrapport**
    - 2.2.3 **Uitleg van de onderdelen van het onderzoeksrapport**
- Samenvatting**

Het onderzoeksmodel voor de uitvoering van het praktijkgericht juridisch onderzoek wordt besproken. Dit model onderscheidt elf stappen die in het onderzoekproces gevolgd kunnen worden. Vervolgens is aandacht voor de items die in het onderzoeksvoorstel moeten worden opgenomen en ook voor de wenselijke hoofdstukindeling van een onderzoeksrapport.

## 2.1 Onderzoeksmodel

**Stappen onderzoeksmodel** Bij de uitvoering van je onderzoek kun je het beste een aantal stappen volgen. Deze stappen vormen gezamenlijk het onderzoeksmodel, zoals in figuur 2.1 wordt weergegeven.

FIGUUR 2.1 Onderzoeksmodel



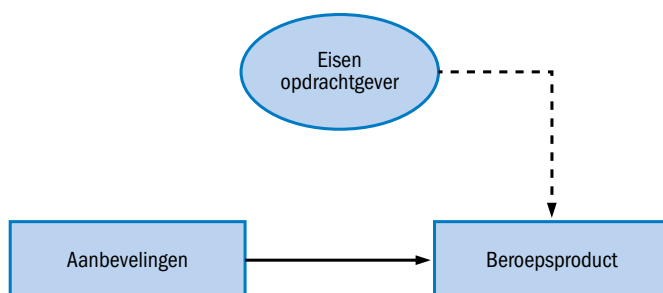
\*Meer dan twee onderzoeksoBJECTEN in de praktijk is mogelijk.

11 stappen:

- ① opstellen onderzoekskader
- ② formuleren doelstelling
- ③ formuleren centrale onderzoeksvraag
- ④ formuleren deelvragen theorie
- ⑤ formuleren deelvragen praktijk
- ⑥ formuleren deelvragen analyse
- ⑦ uitvoeren onderzoek theorie
- ⑧ uitvoeren onderzoek praktijk
- ⑨ uitvoeren analyse
- ⑩ opstellen conclusie
- ⑪ formuleren aanbevelingen

Het onderzoeksmodel voor praktijkgericht juridisch onderzoek omvat elf logisch op elkaar volgende stappen in het onderzoeksproces, vanaf het opstellen van een onderzoekskader tot en met het doen van aanbevelingen aan de opdrachtgever. Na het doen van aanbevelingen kan het ook een wens zijn van de opdrachtgever om een beroepsproduct te maken. Hieraan kun je uiteraard tegemoetkomen. De opdrachtgever kan extra eisen stellen aan het beroepsproduct. Schematisch wordt dit weergegeven in figuur 2.2.

FIGUUR 2.2 Beroepsproduct op basis van aanbevelingen



We gaan in deze paragraaf eerst kort in op het karakter van het onderzoeksmodel. Daarna bespreken we de elf stappen ervan.

### 2.1.1 Karakter van het onderzoeksmodel

Het onderzoeksmodel geeft de fasen van je onderzoek weer, zoals die idealiter doorlopen worden. De volgorde van de stappen is daarmee een weerspiegeling van de wijze waarop het praktijkgericht juridisch onderzoek systematisch en logisch kan worden opgezet en uitgevoerd. In deze volgorde kan het onderzoek dus het beste plaatsvinden. De volgorde ligt ook ten grondslag aan de ordening van de hoofdstukken in dit boek én aan de volgorde van de hoofdstukken in je onderzoeksrapport.

Natuurlijk zullen je feitelijke onderzoeksactiviteiten niet voortdurend in de volgorde van het onderzoeksmodel worden uitgevoerd. Onderzoek doen blijkt in de praktijk niet altijd een lineair proces te zijn, maar is vaak iteratief. Je pendelt heen en weer tussen de stappen om het onderzoek zo goed mogelijk op te zetten of uit te voeren. Wanneer je bijvoorbeeld tijdens het afnemen van de eerste (proef)interviews van juridische medewerkers erachter komt dat je iets belangrijks hebt gemist, bijvoorbeeld bij de bestudering van de richtlijnen van een branchevereniging, dan ga je alsnog een stap terug in het model om deze richtlijnen nader te bestuderen. Dit kan tot bijstelling leiden van je interviewvragen. Het heen en weer pendelen tussen de stappen in het onderzoeksmodel komt dus zeker voor. Het zorgt misschien voor een (kleine) vertraging of verandering ten opzichte van je oorspronkelijke planning.

Volgorde van de stappen

Iteratief

### 2.1.2 De elf stappen van het model

Het onderzoeksmodel bestaat uit de volgende elf stappen:

- 1 *Opstellen onderzoekskader*: dit betreft een precieze beschrijving van het handelingsprobleem in de organisatie, de gepubliceerde bronnen en de onderzoeksobjecten die in de praktijk beschikbaar zijn voor je

Onderzoekskader

onderzoek. Het onderzoekskader is de weerslag van het vooronderzoek dat je verricht en de planning die je voor het uitvoeren van je onderzoek en het vastleggen van de resultaten hebt gemaakt.

- Doelstelling** 2 *Formuleren doelstelling*: het doel wordt afgeleid uit het onderzoekskader en omvat een beschrijving van zowel de bijdrage die je met je onderzoek levert aan de opdrachtgever om het probleem te verhelderen dan wel op te lossen, als het doel dat je als onderzoeker nastreeft. Je beschrijft welke kennis en inzichten je wilt verwerven over je onderwerp (het handelingsprobleem) op basis van gepubliceerde bronnen en de informatie afkomstig van de onderzoeksobjecten in de praktijk. De doelstelling heeft dus een tweeledig karakter.
- Centrale onderzoeksvraag** 3 *Formuleren centrale onderzoeksvraag*: uit de doelstelling leid je de centrale onderzoeksvraag af, die sturend is voor je onderzoeksactiviteiten. De centrale onderzoeksvraag is de formulering van de hoofdvraag waarop je door middel van onderzoek antwoord wil geven ter verheldering en/of oplossing van het handelingsprobleem. Deze hoofdvraag wordt daarna uitgesplitst in drie categorieën deelvragen.
- Deelvragen voor de theorie** 4 *Formuleren deelvragen voor de theorie*: uit de centrale onderzoeksvraag leid je één of meer deelvragen voor de theorie af. In die deelvragen vraag je je af wat de wet- en regelgeving, jurisprudentie, juridische en niet-juridische literatuur en externe of interne informatie aangeven over het onderwerp/het handelingsprobleem.
- Deelvragen voor de praktijk** 5 *Formuleren deelvragen voor de praktijk*: uit de centrale onderzoeksvraag leid je ook één of meer deelvragen af over de feitelijke praktijk van de organisatie, die beantwoord moeten worden op basis van onderzoek naar de onderzoeksobjecten in de praktijk. Met deze deelvragen zoek je informatie over bijvoorbeeld de feitelijke werkwijze in de praktijk of de ervaringen en opvattingen van de medewerkers.
- Deelvragen voor de analyse** 6 *Formuleren deelvragen voor de analyse*: het betreft hier een tweetal vragen om de resultaten van je praktijkonderzoek te vergelijken met het theoretische kader en om de resultaten van de verschillende praktijkdeelvragen onderling te vergelijken.
- Onderzoek naar de theorie** 7 *Uitvoeren onderzoek naar de theorie*: hierbij gaat het om het zoeken naar antwoord(en) op de theoretische deelvraag of -vragen via bestudering van wet- en regelgeving, literatuuronderzoek, jurisprudentieonderzoek en documentenonderzoek. In het theoretische kader (veelal hoofdstuk 3 van je onderzoeksrapport) beantwoord je de theoretische deelvragen.
- Onderzoek naar de praktijk** 8 *Uitvoeren onderzoek naar de praktijk*: dit deel van het onderzoek is gericht op het verkrijgen van informatie via de onderzoeksobjecten in de praktijk door middel van interviews, enquête, inhoudsanalyse of observatie. De praktijkresultaten worden vaak opgenomen in het onderzoeksrapport als hoofdstuk 4 'Resultaten praktijkonderzoek'.
- Analyse** 9 *Uitvoeren analyse*: hierbij gaat het om het maken van de vergelijkingen tussen de resultaten uit het theoretisch onderzoek met de resultaten uit het praktijkonderzoek, alsmede tussen de praktijkresultaten van het onderzoek bij verschillende onderzoeksobjecten onderling. Dit deel van het onderzoek leidt tot het hoofdstuk 'Analyse', vaak hoofdstuk 5 in je onderzoeksrapport.
- Conclusie** 10 *Opstellen conclusie*: als antwoord op je centrale onderzoeksvraag geef je een kernachtige samenvatting van de analyse. In je onderzoeksrapport zal hoofdstuk 6 de conclusie bevatten.



- 11 *Formuleren aanbevelingen*: dit betreft realistische suggesties of adviezen voor de opdrachtgever die aansluiten bij de conclusie om bij te dragen aan de doelstelling van het onderzoek. In je onderzoeksrapport komen de aanbevelingen vaak terug in hoofdstuk 7.

Aanbevelingen

2

## 2.2 Onderzoeksvoorstel en -rapport

Voordat je daadwerkelijk je onderzoek gaat uitvoeren, is het belangrijk dat je eerst een onderzoeksvoorstel schrijft. Hierin geef je een beschrijving van het onderzoekskader, de doelstelling, centrale onderzoeksvraag en deelvragen, die alle deel uitmaken van het onderzoeksmodel. Daarnaast beschrijf je welke methoden en technieken je in je onderzoek gaat toepassen en wat je planning van de onderzoeksactiviteiten is.

Het opstellen van een goed doordacht onderzoeksvoorstel is cruciaal voor het welslagen van je onderzoek. Het opstellen van een onderzoeksvoorstel kost je minimaal enkele weken, maar die tijdsinvestering is nodig om tot een heldere aanpak van je onderzoek te kunnen komen.

Eerst beantwoorden we de vraag wat je precies opneemt in je onderzoeksvoorstel. Daarna bespreken we de opbouw ervan.

### 2.2.1 Wat neem je op in het onderzoeksvoorstel?

Hiervoor is al gezegd dat praktijkgericht juridisch onderzoek begint met een handelingsprobleem van een organisatie in de beroepspraktijk, dat nog niet de vorm heeft van een heldere afgebakende onderzoeksvraag waarmee je aan de slag kan gaan. Daarom is er veel voorwerk nodig voor je daadwerkelijk onderzoek gaat doen. Het voorwerk moet uitmonden in een gedegen onderzoeksvoorstel, waardoor je vervolgens planmatig je onderzoek kan gaan uitvoeren. Voor het maken van een onderzoeksvoorstel heb je veel tijd nodig en moet je in nauw contact staan met de opdrachtgever of betrokkenen uit de organisatie waarvoor je het onderzoek gaat doen. Het voorstel moet goed afgestemd worden op wat de opdrachtgever met het onderzoek wil bereiken en op de onderzoeksmogelijkheden en -beperkingen die je hebt in de uitvoering van je onderzoek. Tegelijkertijd wil je onafhankelijk van wat de opdrachtgever wil bereiken, onderzoek kunnen doen. Dit maakt het praktijkgericht onderzoek gecompliceerd. Je hebt alleen daarom al een helder onderzoeksvoorstel nodig.

Onderzoeksvoorstel

Het onderzoeksvoorstel bevat de volgende zes onderdelen:

- 1 onderzoekskader
- 2 doelstelling
- 3 centrale onderzoeksvraag
- 4 deelvragen: drie categorieën gericht op het theoretische kader, de praktijk en de analyse
- 5 methoden van onderzoek: keuze van de methoden en technieken/instrumenten om de gepubliceerde bronnen en onderzoeksobjecten te onderzoeken
- 6 planning van de werkzaamheden

### 2.2.2 Opbouw van het onderzoeksrapport

Je onderzoek zal resulteren in een onderzoeksrapport voor de opdrachtgever, eventueel gevolgd door een beroepsproduct. De opdrachtgever zal vooral geïnteresseerd zijn in de conclusie en aanbevelingen om daarmee mogelijk verbeteringen aan te brengen in de praktijk van de organisatie en mogelijk het handelingsprobleem – waar het onderzoek mee begon – op te lossen. Een onderzoeksrapport kan op verschillende manieren worden samengesteld. Hierna volgt een opbouw van een onderzoeksrapport waar

Onderzoeksrapport

**Opbouw onderzoeksrapport**

in dit boek herhaaldelijk naar wordt verwezen. De opbouw van het onderzoeksrapport verschilt overigens per opleiding.

**OPBOUW VAN HET ONDERZOEKSRAPPORT**

Omslag  
 Titelpagina  
 Samenvatting  
 Voorwoord  
 Inhoudsopgave  
 Hoofdstuk 1 Inleiding  
 Hoofdstuk 2 Methodologische verantwoording  
 Hoofdstuk 3 Theoretisch kader  
 Hoofdstuk 4 Resultaten praktijkonderzoek  
 Hoofdstuk 5 Analyse  
 Hoofdstuk 6 Conclusie  
 Hoofdstuk 7 Aanbevelingen  
 Lijst van veelvoorkomende afkortingen en begrippen  
 Bijlagen

*Bijlagen* in het onderzoeksrapport kunnen bijvoorbeeld zijn: interviewvragen, een checklist voor dossieronderzoek of het ingevulde onderzoeksmodel. In tabel 2.1 gaan we aan de hand van de elf stappen na welke stappen je opneemt in je onderzoeksvorstel en waar dit idealiter terugkomt in je onderzoeksrapport.

**TABEL 2.1** De plaats van de elf stappen van het onderzoekmodel in je onderzoeksvorstel en -rapport

	<b>Neem je dit op in je onderzoeksvorstel?</b>	<b>Waar komt dit terug in je onderzoeksrapport? (idealiter)</b>
Stap 1: opstellen onderzoekskader	Ja	Inleiding (aangepaste vorm)
Stap 2: formuleren doelstelling	Ja	Inleiding
Stap 3: formuleren centrale onderzoeksvraag	Ja	Inleiding
Stap 4: formuleren deelvragen theorie	Ja	Inleiding
Stap 5: formuleren deelvragen praktijk	Ja	Inleiding
Stap 6: formuleren deelvragen analyse	Ja	Inleiding
Stap 7: uitvoeren onderzoek theorie	Nee	Hoofdstuk 3
Stap 8: uitvoeren onderzoek praktijk	Nee	Hoofdstuk 4
Stap 9: uitvoeren analyse	Nee	Hoofdstuk 5
Stap 10: opstellen conclusie	Nee	Hoofdstuk 6
Stap 11: formuleren aanbevelingen	Nee	Hoofdstuk 7
Methodologische verantwoording	Nee	Hoofdstuk 2

### 2.2.3 Uitleg van de onderdelen van het onderzoeksrapport

In de vorige subparagraaf zagen we uit welke onderdelen een onderzoeksrapport (idealiter) bestaat. We gaan nu nader in op de inhoud van deze onderdelen.

#### Omslag

Het omslag van het onderzoeksrapport gebruik je voor het volgende:

- Je formuleert een korte aansprekende titel die de inhoud van je onderzoeksrapport dekt (eventueel met een ondertitel).
- Je vermeldt je naam, voorletters en studentnummer.
- Je vermeldt plaats, maand en jaar van verschijning van je onderzoeksrapport.

#### Titelpagina

De titelpagina van het onderzoeksrapport gebruik je voor het volgende:

- Je vermeldt de titel en eventuele ondertitel van je onderzoeksrapport.
- Je vermeldt je naam, voorletters en studentnummer.
- Je vermeldt de naam van de opleiding en naam en titel van je afstudeerdocent.
- Je vermeldt de naam van de (afstudeer)organisatie en de naam (en titel) van je opdrachtgever en/of praktijkbegeleider.
- Je vermeldt plaats, maand en jaar van verschijning van je onderzoeksrapport.

#### Samenvatting

In de samenvatting geef je kort aan wat het handelingsprobleem was dat je hebt onderzocht. Daarbij geef je de essentie van de doelstelling, de centrale onderzoeksvraag en eventueel de deelvragen weer. Daarnaast geef je de belangrijkste resultaten van het onderzoek weer en benoem je de belangrijkste aanbevelingen. De samenvatting bestaat uit maximaal twee A4'tjes.

#### Voorwoord

In een kort voorwoord van ongeveer een halve pagina heb je de gelegenheid iets te schrijven over hoe je aan je onderzoeksopdracht bent gekomen en kun je eventueel personen bedanken die je hebben ondersteund bij de uitvoering van je onderzoek. Het voorwoord schrijf je in de ik-vorm.

#### Inhoudsopgave

De inhoudsopgave bestaat uit de titels van de hoofdstukken en paragrafen met bijbehorende paginanummering. Ook de literatuurlijst en bijlagen moeten zijn vermeld. Vermeld niet de samenvatting en het voorwoord, deze staan immers vóór de inhoudsopgave.

#### Hoofdstuk 1 Inleiding

De inleiding van je onderzoeksrapport maakt duidelijk waar het onderzoek over gaat en maakt nieuwsgierig. Dit hoofdstuk bestaat uit de volgende onderdelen:

- het onderzoekskader: een heldere uitleg van het handelingsprobleem van de opdrachtgever dat in jouw onderzoeksrapport centraal staat; hierbij maak je gebruik van het onderzoekskader zoals je dat hebt opgenomen in je onderzoeksvoorstel
- de doelstelling
- de centrale onderzoeksvraag

- theorie-, praktijk- en analysesdeelvragen
- methoden van onderzoek: een korte beschrijving van de onderzoeksobjecten en gebruikte onderzoeksmethoden
- de opbouw van het onderzoeksrapport: een korte uitleg voor de lezer waarin je aangeeft hoe het onderzoeksrapport is opgebouwd; deze uitleg bestaat uit een korte introductie van je hoofdstukken

### **Hoofdstuk 2 Methodologische verantwoording**

De methodologische verantwoording heeft de volgende inhoud:

- Je motiveert/verantwoordt de keuzes met betrekking tot:
  - de keuzes van theoretische bronnen
  - de keuzes met betrekking tot het praktijkonderzoek, dat wil zeggen de onderzoeksobjecten, -methoden en meetinstrumenten
  - de analyse, indien er keuzes zijn gemaakt in de wijze waarop de praktijkresultaten zijn vergeleken
- Je bespreekt de kwaliteiten en beperkingen van het onderzoek, waarbij je aangeeft wat de invloed van deze kwaliteiten en beperkingen is geweest op de waarde van de resultaten van het onderzoek.

### **Hoofdstuk 3 Theoretisch kader**

In het hoofdstuk 'Theoretisch kader' beantwoord je de theoriedeelvragen die je hebt geformuleerd. Hierbij verwijst je met behulp van voetnoten naar de verschillende relevante en actuele juridische en niet-juridische bronnen die je hiervoor hebt gebruikt. Hierbij zorg je ervoor dat er sprake is van:

- een grondige en correcte inhoudelijke analyse van de juridische en niet-juridische bronnen
- gebruik van relevante en actuele literatuur op hbo-niveau (niveau 3)
- geformuleerde onderzoekspunten aan het eind van het hoofdstuk met theoretisch kader die voortvloeien uit de inzichten uit het theoretische kader en voldoende inzicht geven in wat er binnen het praktijkonderzoek zal worden onderzocht

### **Hoofdstuk 4 Resultaten praktijkonderzoek**

In het hoofdstuk 'Resultaten praktijkonderzoek' beantwoord je de praktijkdeelvragen die je hebt geformuleerd. Hierbij zorg je ervoor dat er sprake is van:

- een correcte en grondige beschrijving van de onderzoeksgegevens die je hebt verkregen vanuit je praktijkonderzoek

### **Hoofdstuk 5 Analyse**

In het hoofdstuk 'Analyse' beantwoord je de analysesdeelvragen die je hebt geformuleerd. Hierbij zorg je ervoor dat er sprake is van:

- een vergelijking tussen de inzichten uit het theoretische kader en de resultaten van het praktijkonderzoek
- een vergelijking tussen de resultaten van het praktijkonderzoek onderling, bijvoorbeeld een vergelijking van resultaten verkregen vanuit verschillende onderzoeksmethoden of verschillende onderzoeksobjecten

### **Hoofdstuk 6 Conclusie**

In het hoofdstuk 'Conclusie' geef je op kernachtige wijze een antwoord op de centrale onderzoeksvraag die je hebt geformuleerd. Zorg ervoor dat:

- je conclusie logisch voortvloeit uit de resultaten en analyse van je onderzoek

- je geen nieuwe informatie of inzichten naar voren laat komen die niet al naar voren zijn gekomen in de eerdere hoofdstukken van je onderzoeksrapport

### **Hoofdstuk 7 Aanbevelingen**

In het hoofdstuk 'Aanbevelingen' formuleer je de aanbevelingen voor je opdrachtgever. Zorg ervoor dat:

- de aanbevelingen logisch voortvloeien uit je onderzoek
- de aanbevelingen bijdragen aan het inzichtelijk maken of oplossen van het handelingsprobleem van je opdrachtgever
- de aanbevelingen bruikbaar en uitvoerbaar zijn voor de opdrachtgever

### **Lijst van veelvoorkomende afkortingen en begrippen**

In de lijst van veelvoorkomende afkortingen en begrippen mag je tijdschrifttitels en begrippen als afkortingen opnemen als je kunt veronderstellen dat de afkorting bij de lezer(s) bekend is.

### **Bronnenlijst**

De bronnenlijst bevat alle bronnen waarnaar je in het theoretische kader verwezen hebt. Hierbij voldoet de bronnenlijst aan G.A.I. Schuijt e.a., *Leidraad voor juridische auteurs. Voetnoten, bronvermeldingen, literatuurlijsten en afkortingen in Nederlandstalige publicaties*, Deventer: Kluwer 2016.

### **Bijlagen**

De bijlagen moeten voldoen aan de volgende criteria:

- Elke bijlage is genummerd of heeft een letter.
- In de hoofdtekst van je onderzoeksrapport moet minimaal eenmaal verwezen zijn naar de desbetreffende bijlage.

# Samenvatting

- ▶ Het onderzoeksmodel voor de uitvoering van het praktijkgericht juridisch onderzoek dat in dit boek wordt gehanteerd, onderscheidt elf stappen die in het onderzoekproces gevolgd kunnen worden: opstellen onderzoekskader, formuleren doelstelling, formuleren centrale onderzoeksvraag, formuleren deelvragen voor het theoretische kader, formuleren deelvragen voor de praktijk, formuleren deelvragen voor de analyse, uitvoering theoretisch onderzoek, uitvoering praktijkonderzoek, uitvoering analyse, opstellen conclusie, formuleren aanbevelingen.
- ▶ Het onderzoeksvoorstel bevat de volgende onderdelen:
  - 1 onderzoekskader
  - 2 doelstelling
  - 3 centrale onderzoeksvraag
  - 4 deelvragen: drie categorieën gericht op het theoretische kader, praktijk en analyse
  - 5 methoden van onderzoek: keuze van de methoden en technieken om de gepubliceerde bronnen en praktijkbronnen te onderzoeken
  - 6 planning van de werkzaamheden
- ▶ De wenselijke opbouw van een onderzoeksrapport is als volgt: omslag, titelpagina, samenvatting, voorwoord, inhoudsopgave, hoofdstuk 1: inleiding, hoofdstuk 2: methodologische verantwoording, hoofdstuk 3: theoretisch kader, hoofdstuk 4: resultaten praktijkonderzoek, hoofdstuk 5: analyse, hoofdstuk 6: conclusie, hoofdstuk 7: aanbevelingen, lijst van veel voorkomende afkortingen en begrippen, bronnenlijst en bijlagen.